Vrijwilligers binnen Reclassering Nederland

Een (beleids)studie naar de grenzen, mogelijkheden en betekenisvolle verhalen

Colofon

ons kenmerk 10-0215/2009-0145/140/RP
datum 22 april 2010

auteurs Laurens de Croes, Bas Vogelvang

Inhoudsopgave

1	**Inleiding**	**5**
1.1	Aanleiding	5
1.2	Onderzoeksvragen	5
1.3	Werkwijze	6
1.4	Leeswijzer	6
2	**Missie en visie**	**7**
2.1	Huidige missie en visie	7
2.2	Historische context	10
2.3	Framing vrijwilligerswerk	13
2.4	Rond de eeuwwisseling: Hernieuwde aandacht voor vrijwilligers?	13
2.5	De reclassering in 2010: Professionalisering voor een veiliger samenleving	15
2.6	Standpunt reclasseringwerkers	16
2.7	Aanbevelingen vanuit literatuur	16
2.8	Penologie	18
2.9	Grenzen van de reclassering	18
2.10	De balans opgemaakt: advies vrijwilligerswerk en vrijwilligersafdeling	21
3	**Betekenisvolle verhalen**	**23**
3.1	Vrijwilligersorganisaties	23
3.2	Exodus	23
3.3	Humanitas	23
3.4	Stichting DOOR	25
3.5	Bonjo	25
3.6	Gevangenenzorg Nederland	26
3.7	Intermezzo	26
3.8	Betekenisvolle praktijken landelijk	27
3.9	Betekenisvolle lokale praktijken	29
3.10	Betekenisvolle internationale praktijken	31
3.11	Analyse: Bandbreedte van de activiteiten	32
3.12	Advies vrijwilligerstaken	36
4	**Kenmerken van vrijwilligers**	**39**
4.1	Kenmerken	39
4.2	Maatjesproject	39
4.3	COSA	39
4.4	Soorten vrijwilligers	40
4.5	Advies vrijwilligersprofielen	41
4.6	Juridische positie van vrijwilligers	41
5	**De plaats van vrijwilligers**	**42**
5.1	Huidige organisatievormen	42
5.2	Wijze en voorwaarden van organisatie	42
5.3	Erkenning van vrijwilligers	44
5.4	Advies ingebouwd of ingehuurd	44

6 Financieringsmogelijkheden 46
6.1 Vanuit de eigen organisatie 46
6.2 Vanuit Wmo-perspectief 46
6.3 Overige subsidies 47

7 Kwaliteitszorg en evaluatie 48

8 Conclusies 49

Literatuur 53

Bijlage 1: Informanten 55
Bijlage 2: Inzetten van een vrijwilliger – 10 stappenplan 56
Bijlage 3: Randvoorwaarden vrijwilliger 57
Bijlage 4: Regels en richtlijnen voor vrijwilligers van het project ex-gedetineerden 58
Bijlage 5: Health & Safety policy COSA (Saunders & Wilson, 2006) 59
Bijlage 6: Brief van de Staatssecretaris van Justitie aan de Tweede Kamer van 21 september 2009 62

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Het arrondissement Roermond en Maastricht (regio Limburg) van Reclassering Nederland (RN) kent een uitgebreide voorgeschiedenis van werken met vrijwilligers; enkele medewerkers werken sinds jaren intensief (en vrijwillig) samen met vrijwilligers. De mate waarin de huidige vorm aansluit bij de missie en visie van de RN is een van de onderwerpen waar dit visiedocument aandacht aan besteedt. Concreet is de aanleiding de intentie om de inzet van vrijwilligers uit te breiden en landelijk vervolg te geven. Om dit te realiseren is een visiedocument vereist waarin de theoretische basis en kennis over effectiviteit/impact van vrijwilligerswerk met justitiabelen, de reikwijdte en de grenzen van een dergelijke afdeling, (de eventuele meerwaarde van) het opzetten ervan in de organisatie en de werving/opleiding en de financiering worden besproken. Derhalve heeft het visiedocument eveneens het karakter van een adviesrapport, daar het uitspraken doet over de mogelijke meerwaarde van

1) het samenwerken met vrijwilligers en
2) het oprichten van een 'eigen' vrijwilligersafdeling in vergelijking met het samenwerken met andere organisaties die gebruik maken van vrijwilligers.

Om een zinvolle uitspraak te doen over de visie van RN op het werken met vrijwilligers, is het van belang om eerst stil te staan bij de missie en visie van RN, de historische context hiervan en vervolgens vast te stellen in welke mate en onder welke voorwaarden het werken met (eigen) vrijwilligers meerwaarde kan hebben. Dit betekent tegelijk een verkenning van 'de grenzen van reclassering', daar het werken met vrijwilligers, hoewel van oorsprong een vrijwilligersorganisatie, een '(her)nieuw(d)e stap' is en derhalve vraagt om reflectie op de identiteit, positie en standpunten van de reclassering. Dit visiedocument geeft hiervoor een aanzet. Zoals zal blijken hangt het werken met vrijwilligers nauw samen met een landelijke en regionale interpretatie van de missie, uitgedrukt in een visie.

1.2 Onderzoeksvragen

Reclassering Nederland, regio Limburg, heeft het streven op meer structurele wijze invulling aan het vrijwilligerswerk te geven. Daarom heeft zij het lectoraat Reclassering van Avans Hogeschool de opdracht gegeven onderzoek te verrichten naar het nut en de noodzaak van de inzet van vrijwilligers bij Reclassering Nederland. Dit visiedocument beoogt uitgangspunten te formuleren rondom het werken met vrijwilligers en daarmee een basis te vormen voor een beleidsvisie op werken met vrijwilligers. De volgende onderzoeksvragen zijn hierin leidend:

- In hoeverre past de inzet van vrijwilligers bij de visie en missie van RN en bij welke hoofdactiviteiten van de RN kan welke inzet van vrijwilligers passend worden geacht?
- Welke activiteiten kunnen door vrijwilligers worden ondernomen en hoe zien deze er in hoofdlijnen uit?
- Aan welke kenmerken moeten vrijwilligers voldoen om de diverse taken uit te voeren?
- Wat is de organisatorische plaats van de vrijwilligers op basis van welke overweging?
- Wat zijn mogelijkheden tot financiering van vrijwilligersinitiatieven?
- Wat zijn de mogelijkheden tot (verder) onderzoek en op het gebied van kwaliteitszorg?

1.3 Werkwijze

Het visiedocument is opgesteld op basis van een verkennend literatuuronderzoek, waarbij gebruikt is gemaakt van wetenschappelijke literatuur, publicaties in vaktijdschriften, jaarverslagen van vrijwilligersorganisaties en 'grijze' literatuur (interne beleidsvoorstellen, papers, presentaties etc.). Mede op basis van deze verkenning is gebruik gemaakt van interviews (zie bijlage 1 voor een overzicht van de informanten) met medewerkers (reclasseringswerkers en beleidsadviseur) van RN in de regio en op het landelijk kantoor. Daarnaast hebben informerende gesprekken plaatsgevonden met andere relevante sleutelfiguren, zoals leidinggevenden en coördinatoren van vrijwilligersorganisaties, beleidsmedewerkers, een hoogleraar strafrecht en een programmamanager van het Ministerie van Justitie, waar men momenteel een beleidsvisie op vrijwillige ondersteuning van de sanctietoepassing aan het ontwikkelen is. Tevens is gesproken met twee studenten die momenteel onderzoek verrichten naar de mogelijkheden om gebruik te maken van vrijwilligers tijdens toezicht. Daarnaast heeft er een informatief gesprek plaatsgevonden met een onderzoeker die momenteel promotieonderzoek doet naar 'Nederlanders in buitenlandse detentie'.

1.4 Leeswijzer

De verschillende deelvragen zijn leidend voor de opbouw van dit visiedocument.
Hoofdstuk twee vormt het fundament: hierin wordt verkend in hoeverre de inzet van vrijwilligers past bij de missie en visie van RN. In de andere hoofdstukken zal regelmatig worden teruggegrepen op dit hoofdstuk, daar hier de (beleidsmatige) uitgangspunten worden geschetst en de grenzen worden aangegeven. Daarnaast is er aandacht voor de historische context van het 'werken met vrijwilligers' binnen reclasseringsorganisaties. Het schetst (theoretische) uitgangspunten waarbinnen het werken met vrijwilligers gelegitimeerd kan worden.
Hoofdstuk drie beschouwt 'betekenisvolle praktijken' om op basis hiervan tot een schets te komen van mogelijke activiteiten van vrijwilligers. Het wordt gedifferentieerd naar de verschillende 'producten' van de RN. Het brengt in kaart onder welke voorwaarden welke taken door vrijwilligers kunnen worden uitgevoerd.
Hoofdstuk vier beschouwt aan welke kenmerken vrijwilligers (moeten) voldoen om de diverse taken uit te voeren.
Hoofdstuk vijf gaat in op de organisatorische kant, waarbij meerdere scenario's worden geschetst conform de mogelijke compatibiliteit met (lokale) vrijwilligersorganisaties en afhankelijk van de mate waarin men erin slaagt landelijk tot een gedeelde visie te komen op vrijwilligerswerk.
Hoofdstuk zes biedt een korte beschouwing van mogelijkheden tot financiering, waarbij het tentatieve karakter voorop staat, daar dit afhankelijk is van recente – en soms lokale- ontwikkelingen (WMO, onderzoek vanuit justitie naar vrijwilligersgelden).
Aanbevelingen rondom (verder) onderzoek en kwaliteitszorg staan in hoofdstuk zeven centraal.
In hoofdstuk acht worden de conclusies uit de verschillende hoofdstukken samengevat waarmee de deelvragen van het onderzoek worden beantwoord.

2 Missie en visie

2.1 Huidige missie en visie

Deze paragraaf heeft als doel de feitelijke missie en visie van Reclassering Nederland –en de legitimatie hiervan- zo scherp mogelijk weg te zetten, daar dit de basis vormt van Reclassering Nederland. Tevens worden hier enkele kanttekeningen bij geplaatst. Deze kanttekeningen worden, nadat de visie en missie in historische context is geplaatst, verder toegelicht. Het uitgangspunt van de drie reclasseringsorganisaties wordt in "Fundamenten voor toezicht" (Poort, 2009) als volgt geformuleerd:

> "Met inachtneming van deze kanttekeningen kan voor alle drie de organisaties gesteld worden dat zij werken aan maatschappelijke veiligheid door vermindering van recidive en door bij te dragen aan een effectieve en efficiënte sanctietoepassing. In alle gevallen staan daarbij de volgende begrippen centraal in het werk van de reclassering (in willekeurige volgorde):
> - de recidivekans van delictplegers en de eventuele schade voor individuele slachtoffers of de maatschappij die hiermee samenhangt;
> - een duurzame re-integratie van de justitiabele in de samenleving."

In "een literatuuronderzoek naar de effectiviteit van de reclassering" (Poort & Eppink, 2009) wordt geconcludeerd dat alle drie de reclasseringsorganisaties verschillende accenten leggen in hun missies en visies maar hetzelfde doel nastreven: "een veiliger maatschappij". Waarbij Reclassering Nederland "vooral over vermindering van recidive" spreekt (Poort & Eppink, 2009). Op basis van de interviews kan geconcludeerd worden dat de missie, die zowel aandacht heeft voor recidivekans, de maatschappij en re-integratie, door de verschillende medewerkers wordt gedeeld. Wel wordt door enkele medewerkers het accent van de missie meer gelegd op Reclassering Nederland als organisatie met 'maatschappelijke verantwoordelijkheid', deze interpretatie van de missie heeft overeenkomsten met de opvatting van reclassering als organisatie die *recht doet* (McNeill, 2009). Vogelvang (2009) analyseert de betekenis van "organisatie die recht doet":

> "Dit recht doen houdt in, dat de reclassering naast het beschermen van de samenleving ook de rechten van de reclassent op ontwikkeling en integratie herstelt. Vanuit die missie moet de reclassering actief meewerken aan zowel pogingen van de justitiabele om de veroorzaakte schade en leed voor zover mogelijk te herstellen, als aan initiatieven van de stad, buurt en familie om de justitiabele weer openlijk als burger en *voormalig* dader te erkennen. McNeill geeft hiermee aan dat de reclasseringsorganisatie naast het beschermen van de samenleving en de combinatie van rehabiliteren en re-integreren een derde taak kan hebben: *restoratie".*

Daar waar de missie gaat over waarden en identiteit en antwoord geeft op de vraag wie we zijn en wat we doen, wordt in de visie uiteengezet, of geoperationaliseerd, welke toekomstverwachting men heeft en hoe men de 'gedroomde positie' wil bereiken. De missie heeft het werkterrein en het bestaansrecht vastgelegd, een operationalisatie in de visie geeft antwoord op de vraag wat men hoe wil bereiken. Poort (2009) schrijft hierover:

> "De achterliggende visie voor deze doelen en activiteiten is dat de reclassering een maatschappelijke organisatie is met een maatschappelijke opdracht. (..) Justitiabelen worden door de reclassering geholpen om hun verantwoordelijkheid te dragen: de reclassering begeleidt hen bij de veranderingen die ervoor nodig zijn, en ziet erop toe dat zij daarvoor doen wat zij moeten doen. (...) Daarnaast doet de reclassering, onder andere omdat gedragsverandering niet in alle gevallen volledig haalbaar is, aan risicomanagement om ervoor te zorgen dat het risico dat iemand recidiveert en/of schade toebrengt, laag gehouden wordt, waardoor zijn deelname aan de maatschappij verantwoord is."

Vervolgens worden de doelen van de reclassering in Fundamenten voor toezicht (Poort, 2009) vertaald naar de volgende activiteiten:

> 6.4 ACTIVITEITEN
>
> Om haar doelen te bereiken voert de reclassering op verschillende momenten van het strafrechtelijk traject activiteiten uit:
>
> - Advies over justitiabelen aan opdrachtgevers voor een effectieve en efficiënte toepassing en tenuitvoerlegging van de sanctie. Een advies wordt altijd gebaseerd op een *screening* of diagnose.[4]
> - Interventies voor gedragsverandering van justitiabelen. Op dit moment wordt het aanbod aan gedragstrainingen van de reclassering herzien op grond van een aantal criteria voor effectiviteit. Alleen gedragstrainingen die zijn beoordeeld en (voorlopig) erkend door de onafhankelijke erkenningscommissie zullen blijven bestaan. De gedragstrainingen worden uitgevoerd in gevangenissen en als bijzonder voorwaarde.
> - Toezicht op de naleving van bijzondere voorwaarden bij voorwaardelijke sancties en extramurale tenuitvoerlegging van sancties. De sanctie vormt het gedwongen kader waarin de reclassering aan gedragsverandering en risicomanagement werkt. Veel daders zijn niet op voorhand gemotiveerd om hun gedrag te veranderen. Het justitieel kader vormt voor de reclassering de noodzakelijke stok achter de deur om met daders aan de slag te gaan opdat zij een volwaardige plaats in de maatschappij kunnen gaan innemen. Toezicht bestaat altijd uit een combinatie van begeleiding en controle. De onderlinge verhouding en intensiteit daarvan wordt voor ieder individu bepaald op grond van de diagnose.
> - Sancties, te weten leerstraffen en werkstraffen.[5] Zo nodig kan de reclassering hierbij ook begeleiding bieden ter voorkoming van recidive.
> - Toeleiding zorg. Dit is een combinatie van activiteiten die leidt tot plaatsing en/of behandeling in een kliniek of een maatschappelijke opvangorganisatie. Het kan ook doorverwijzing naar ambulante behandeling zijn.

De "duurzame re-integratie" zoals geformuleerd in de missie, lijkt in de vertaalslag naar activiteiten minder expliciete aandacht te krijgen. In de reclasseringsregeling van 1995 staan in Hoofdstuk3, artikel 8 de reclasseringswerkzaamheden omschreven. Hierin worden onder andere de volgende reclasseringswerkzaamheden genoemd:

> "a. het uit eigen beweging, in opdracht van de bevoegde autoriteiten of op verzoek van betrokkenen zelf verlenen van hulp en steun - rechtsbijstand uitgezonderd - aan personen die worden verdacht van of die zijn veroordeeld wegens een strafbaar feit;
>
> b. het doen van onderzoek naar zodanige personen ten behoeve van de beslissingen die te hunnen aanzien moeten worden genomen over de vervolging, de berechting of de tenuitvoerlegging van straffen of maatregelen, en het geven van voorlichting daarover;
>
> c. het voorbereiden en begeleiden van de uitvoering van de taakstraf en, voor zover daarvoor in aanmerking komend, van de uitvoering van andere rechterlijke beslissingen ten aanzien van personen die worden verdacht van of die zijn veroordeeld wegens een strafbaar feit, alsmede het houden van toezicht daarop en het verschaffen van inlichtingen daarover aan de bevoegde autoriteiten."

Hier worden de activiteiten het verlenen van hulp en steun expliciet omschreven, vergelijkbare duidingen en termen worden ("het bieden van zorg, een steuntje in de rug, smeermiddel naar de samenleving") door de respondenten aangegeven als motivatie om te werken met vrijwilligers. Poort & Eppink (2009) schrijven over het verschil tussen de huidige activiteiten en de activiteiten zoals omschreven in de reclasseringsregeling van 1995:

> "De hieronder genoemde doelen en activiteiten verschillen van wat formeel in de reclasseringsregeling van 1995 is vastgelegd. Ofschoon de reclassering in haar werk in feite nog steeds hulp en steun verleent, worden deze activiteiten inmiddels noch door de reclassering zelf noch door de Minister van Justitie als expliciete doelen van de reclassering genoemd"

De onderzoeken van Poort (2009) en Poort & Eppink (2009) hebben betrekking op beleid van de drie reclasseringsorganisaties. De missie van Reclassering Nederland wordt op de website omschreven als:

> "De missie van Reclassering Nederland: Actief bijdragen aan de veiligheid van de samenleving door het voorkomen van criminaliteit en het terugdringen van recidive. Gedragsverandering en risicomanagement zijn daarbij sleutelbegrippen. Een gedwongen kader en de combinatie van begeleiding en controle kenmerken de aanpak"

In deze formulering staat een veiliger samenleving als doel centraal, waarbij terugdringen van recidive het middel is om dit te bereiken. Om de ontwikkelingen in de visie en de missie te kunnen begrijpen wordt eerst een schets gegeven van de historische context (en het fundament) van de reclassering. Daarna is er wederom aandacht voor de huidige visie en missie en de legitimering van de interpretatie van de visie.

2.2 Historische context

Het reclasseringwerk heeft een traditie van meer dan 180 jaar, waarbij de verhouding tussen reclassering, overheid en strafrecht aan verandering onderhevig is geweest. De politieke veranderingen vallen samen met professionalisering en herdefiniëring van doelen, de rol van de overheid, inzichten vanuit de criminologie, de inrichting van het strafrecht en (ideologische) ambities.
In 1823 werd het "Nederlandsch Genootschap tot zedelijke verbetering der Gevangenen" opgericht met als ideële doelstelling: de morele verheffing van justitiabelen. De drie initiatiefnemers waren actief lid van "Maatschappij tot Nut van 't Algemeen". Zij lieten zich daarnaast inspireren door gelijksoortige activiteiten in het buitenland, zoals de oprichting van de 'Society for the Reformation of Prison Discipline and the Reformation of Juvenile Offenders". Heinrich (1996) analyseert dat dit initiatief gesitueerd moet worden tegen het decor van het achttiende-eeuwse Verlichtingsdenken, waarbij een geloof in de maakbaarheid van de samenleving door ontwikkeling en onderwijs centraal stond. In de negentiende eeuw werden initiatieven tot sociale zorg met name genomen door "geëngageerde notabelen" (Heinrich, 1996), ofwel vanuit particuliere kring, omdat de overheid dit voor lange tijd niet als haar taak zag. Het genootschap bestond uit 'onbezoldigde krachten' en zij bezochten de gedetineerden, boden stichtelijke literatuur aan en boden nazorg, bijvoorbeeld in de vorm van het verschaffen van werk. Het genootschap werd door de Minister van Justitie gedoogd onder de voorwaarde dat het de overheid niets zou kosten. Wat wij nu de eerste vorm van toezicht zouden noemen, wordt door Heinrich omschreven als: "Bestuursleden en correspondenten van het Genootschap zouden de ontslagenen moeten behoeden voor nieuwe misstappen door hen met raad, daad en 'vaderlijke begeleiding' terzijde te staan". Het genootschap was afhankelijk van gevangenisbesturen om adequaat hulp te kunnen bieden aan 'ontslagenen' en was derhalve afhankelijk van de mate van bereidheid van de overheid om hen te ondersteunen. Heinrich (1996) schetst een geschiedenis van de verhouding tussen overheid en het Genootschap waarin wederzijdse afhankelijkheid centraal lijkt te staan.
Rond de jaren 50 zien we dat de invloed van het Genootschap conform het overheidsbeleid in de jaren vijftig naar de achtergrond werd gedrongen. De opvattingen over gevangenisstraffen veranderden en –in lijn met internationale experimenten- werd het gevangenisstelsel heringericht.
Heinrich (1996) typeert veranderingen rond de eeuwwisseling (1886-1910) waarin de kloof tussen de overheid en het Genootschap groter werd, doordat justitie 'belangstelling kreeg voor progressieve stelsels' en de autonomie van het Genootschap beperkt werd. Onderwijs werd steeds meer gezien als 'taak' voor de staat. In tegenstelling tot de eerste helft van de negentiende eeuw groeide de bemoeienis vanuit de overheid en werd het werk van het Genootschap minder vrijblijvend. In bredere, maatschappelijke, zin groeide de vraag naar en behoefte aan sociale wetgeving en bescherming van openbare orde en maatschappelijke rust. De eeuwwisseling luidde een periode in waar de (mens)wetenschap tot andere inzichten kwam en het geloof in de individuele verantwoordelijkheid voor eigen daden (een pilaar van het strafrecht destijds) plaats moest maken voor aandacht voor sociale omstandigheden. Hiermee veranderde de visie op straf, deze verschoof van vergelding en wraak naar doelstellingen voor de toekomst en bescherming van de samenleving. Het Genootschap had moeite mee te bewegen met deze verandering en verloor leden, dit leidde tot een statutenwijziging in een poging moderniseringen door te voeren. Er ontstond concurrentie vanuit andere verenigingen en genootschappen die een vergelijkbaar doel nastreefden. Binnen het strafrecht vond er een differentiatie plaats en het Genootschap maakte een vergelijkbare beweging, waarbij hulp "op systematische rationele wijze" moest worden

verleend. In 1903 ging de eerste reclasseringsbeambte, P.J. Knoop, aan het werk. Dit was de eerste bezoldigde kracht. Nederland transformeerde van een liberale staat in een 'massademocratie', waarin de overheid meer en meer intervenieerde. Een verandering in het strafrechtelijk denken, met de nadruk op bescherming van de samenleving, en beperkte resultaten van particuliere organisaties resulteerden in het besluit van de overheid om het particuliere reclasseringswerk te gaan subsidiëren. Vanaf 1905 ontvingen instellingen die zich 'bezighielden' met ontslagen gevangen een subsidie, onafhankelijk van het 'aantal ontslagenen' dat zij begeleidden. Nu criminaliteit als maatschappelijk verschijnsel werd gezien, zag de overheid het ook als haar taak om preventieve maatregelen te treffen. De reclasseringregeling 1910 was per 1 januari 1911 van kracht, dit betekende meer overheidsbemoeienis en mogelijkheden tot subsidiering. Aldus werd het mogelijk betaalde krachten aan te trekken.
Na 1917 verzuilde de reclassering en ontstond de Katholieke Reclasseringsvereniging (KRV) en Protestants Christelijke Reclasseringsvereniging (PCRV); reclassering bleef een 'volkszaak'. De 'bezoldigde krachten' waren met name werkzaam in de reclasseringsraden.
Ondertussen werd het strafrecht verrijkt met nieuwe afdoeningmogelijkheden (1915: voorwaardelijke veroordeling en hervorming van voorwaardelijke invrijheidsstelling). Dit was voor de reclassering een gelegenheid tot integratie in de strafrechtspleging. Hoewel het uitbrengen van informatie in verband met een voorwaardelijke invrijheidsstelling een taak voor 'speciaal aangestelde rijksambtenaren' was, bleek in de praktijk dat reclasseringsinstellingen betrokken raakten bij de vervaardiging van voorlichtingsrapporten (Heinrich, 1996).
De reclasseringsregeling in 1915 bood extra mogelijkheden tot subsidie waardoor er beleid gevoerd kon worden om (meer) werkende leden aan te trekken. Heinrich (1996) schrijft: "Vooral het Genootschap, en later ook de KRV, zagen de toekomst van de reclassering vooral in de inzet van zoveel mogelijk bezoldigde reclasseringswerkers. Als ideaal had men een situatie voor ogen waarin door het hele land een kader van bezoldigde deskundige krachten beschikbaar was. Onder leiding van dat beroepskader zouden vrijwillige medewerkers hun werk verrichten. De professionalisering van het reclasseringwerk lijkt hier concrete vormen aan te nemen, waarbij nog steeds een duidelijk beroep wordt gedaan op vrijwilligers".
De reclasseringsregeling 1947 faciliteerde en initieerde verdere professionalisering en uitbouw van het reclasseringswerk; het bood de overheid uitgebreide mogelijkheden tot bemoeienis. Het toezicht op het reclasseringswerk werd geformaliseerd in reclasseringsraden. "Via subsidiering probeerde het departement invloed uit te oefenen op de kwaliteit van het werk, onder meer door het opleidingsniveau van de reclasseerders te verhogen" (Heinrich, 1996). In de reclasseringsregeling 1947 werd deze opvatting verankerd doordat de vergoeding van negentig procent van de salariskosten voor voorlichtingsambtenaren de inzet van beroepskrachten moest stimuleren, ditzelfde gold al snel voor de nazorg. Daarnaast "bewaakte het ministerie de kwaliteit van het personeel dat door de reclasseringsinstellingen werd aangetrokken". Uitgangspunt was dat ieder die als reclasseringsambtenaar werkte een opleiding aan de sociale academie gevolgd moest hebben. Over het aantrekken van betaalde krachten schrijft Heinrich (1996):

> "Reeds voor de oorlog waren reclasseringsinstellingen begonnen met het in dienst nemen van betaalde krachten. De noodzaak tot het aantrekken van beroepspersoneel kwam in de eerste plaats voort uit de taakverzwaring waarmee de reclassering te maken kreeg als gevolg van de introductie van de voorlichtingsrapportage. Vooralsnog bleven het celbezoek en het patronaat taken die aan vrijwilligers werden overgelaten. Ook in de eerste jaren na de bevrijding bleven vrijwilligers

> en beroepskrachten ieder hun eigen taken houden. (..) De Haagse Reclasseringsraad was de eerste die vanaf het eind van de jaren veertig begon met een beleid dat er op was gericht de voorlichting door vrijwilligers zoveel mogelijk te doen afnemen."

Deze ontwikkeling zette door, ook aan de kant van de nazorg: "Men hoopte dat de nazorg-ambtenaren de onbezoldigde krachten zouden begeleiden. Dit was nodig, omdat de reclasseringsraden op basis van de door vrijwillige toezichthouders geschreven kwartaalverslagen constateerden dat er nogal wat mankeerde aan het toezicht door vrijwilligers". De opvatting heerste dat vrijwilligers "in het algemeen onvoldoende thuis waren in de moderne methoden en technieken van het maatschappelijk werk. Het was de algemene opvatting dat het moderne reclasseringswerk meer vroeg dan alleen een goede motivatie en een flinke dosis menslievendheid. Nog steeds erkenden de instellingen in 1955 de inzet van vrijwilligers als essentieel bestanddeel van de Nederlandse reclassering, al groeide het besef dat de kwaliteit van het werk zoals dat door vrijwilligers werd gedaan, achterbleef bij dat van de beroepskrachten" (Heinrich, 1996). Tussen 1948 en 1958 breidde het aantal beroepskrachten zich uit met meer dan 800 procent.
Het aantal vrijwilligers aan de kant van de voorlichting daalde snel, daarna volgde een daling van vrijwilligers in de nazorg. Onder andere omdat het aanbod van vrijwilligers afnam en ambtenaren overdag beschikbaar waren. Deze ontwikkelingen betekenden dat de kosten opliepen en als antwoord op de liquiditeitsproblemen besloot de overheid tot volledige subsidiëring. Dit was een uitkomst van professionalisering en de wens (van de overheid) om in toenemende mate gebruik te maken van ambtenaren. In de loop van de jaren vijftig en zestig werden vrijwel alle vrijwilligers door beroepskrachten vervangen, dit betekende tegelijk dat men afscheid nam van levensbeschouwelijke grondslag van de (levensbeschouwelijke) zuilen en dat er een beroep werd gedaan op theoretische kennis en deskundigheid. Hierdoor ontstond discussie over de identiteit, hoe (beroepsethische) opvattingen rijmen met de positie binnen strafrechtspleging? De vrijwilliger verdween langzaam maar zeker van het toneel en de doelstellingen van de reclassering waren gewijzigd als gevolg van de professionalisering. Zo wilde de reclassering gezien worden als instantie met een 'geheel zelfstandige verantwoordelijkheid binnen de strafrechtpleging', waarbij een wederzijdse afhankelijkheidsrelatie gedurende de geschiedenis een rode draad is gebleven. De verschillende reclasseringsorganisaties onderscheidden zich (vanaf 1975 samen in 'de Algemene reclasseringsvereniging') door 'te werken in het spanningsveld tussen strafrechtspleging en samenleving', dit vormde de rechtvaardigingsgrond voor het bestaan van een aparte reclasseringsorganisatie. Binnen de verschillende reclasseringsorganisaties is er voortdurend discussie geweest over de positie (in relatie tot strafrecht) en doelstellingen. In de Reclasseringsregeling 1995 wordt benoemd dat het Ministerie van Justitie de reclassering 'op afstand stuurt'. Sindsdien zijn de veranderingen niet minder geworden, zo is er sinds 1 januari 2004 geen sprake meer van 'de reclassering' (verenigd in de Stichting Reclassering Nederland) maar van drie afzonderlijke reclasseringsorganisaties. Sinds 2004 hoort het begeleiden van gedetineerden binnen de gevangenismuren met de voorbereidingen op terugkeer in de samenleving niet meer tot de taken van de reclassering. De toenmalige minister van Justitie Donner zag dit niet als kerntaak van de reclassering en de verantwoordelijkheid voor nazorg werd bij de gemeente gelegd (Vogelvang, 2009). Het recentelijk ingevoerde redesign toezicht zet wederom helder op de kaart welke koers de RN vaart, waarbij de nadruk lijkt te liggen op een combinatie van controle en begeleiding, criminogene en risicofactoren als uitgangspunt bij een werker die systematisch en evidence-based werkt.

2.3 Framing vrijwilligerswerk

Voorgaande uiteenzetting laat zien langs welke lijnen de reclassering (als organisatie) zich heeft gevormd. Hierin valt op dat de verhouding met (en de invloed van) de overheid, de mate van professionalisering, opvattingen over strafrecht en heersende wetenschappelijke opvattingen en ideologieën van invloed zijn op de doelstellingen van de reclassering en, kennelijk, de inzet van vrijwilligers. In grote lijnen is de inzet van vrijwilligers afgenomen onder invloed van (bemoeienis van) de overheid (subsidiering en toezicht), door het groeiende vertrouwen in (de noodzaak van) professionele krachten en door een specifiekere invulling van het reclasseringwerk en bijbehorende eisen aan deskundigheid van de werkers. Afgaand op de uitgebreide geschiedenisschets van Heinrich (1996), toegespitst op de relatie tussen particuliere reclassering en overheid, wordt echter niet duidelijk op basis van welke gronden het vrijwilligerswerk volledig is verdwenen en in handen is gekomen van private organisaties zoals Exodus, Humanitas, Stichting DOOR, Delinkwentie en Samenleving, Bonjo, Gevangenenzorg Nederland en reclasseringsactie. De geschiedenis van de reclassering leert dat oorspronkelijk de organisatie lange tijd enkel uit vrijwilligers bestond, vervolgens er (in bescheiden mate) gebruik werd gemaakt van betaalde krachten waarbij de meerwaarde van het werken met vrijwilligers werd erkend en uiteindelijk de vrijwilligers van het toneel verdwenen en de betaalde krachten (professionals) al het werk verrichten. De exacte afweging van welke taken door vrijwilligers en welke door professionals werden beoefend blijft echter op zijn minst onduidelijk, er lijkt sprake van een glijdende schaal, waarin in de trend van professionalisering, bemoeienis vanuit de overheid en profilering van het werken met professionals vanzelfsprekend leek te worden. Dit onderstreept de noodzaak om de huidige missie, visie en sociaal-maatschappelijke ontwikkelingen te bestuderen vanuit het frame van 'vrijwilligerswerk'.
Het 'vrijwilligerswerk' *framen* betekent dat we onderzoeken op basis van welke opvattingen en aannames vrijwilligerswerk danwel de kans heeft om te bloeien en/of van het toneel verdwijnt. Het is derhalve van belang om in de volgende paragrafen de huidige stand van zaken te inventariseren, waarbij het beleid dat door het landelijk management team is vastgesteld en aanvullende publicaties over de missie en visie van de reclassering en penologie centraal staan om te kijken of, en zo ja, hoe het inzetten van vrijwilligers bijdraagt aan het vervullen van de missie van Reclassering Nederland. Dit mondt uit in een paragraaf over 'de grenzen van de reclassering' –als uitgangspunt voor de inzet van vrijwilligers- waarin samenvattend de huidige positie wordt beschreven en het volgende hoofdstuk wordt ingeleid, waarin 'betekenisvolle praktijken' en kansen met betrekking tot de inzet van vrijwilligers worden besproken.

2.4 Rond de eeuwwisseling: Hernieuwde aandacht voor vrijwilligers?

Hoewel de professionalisering sinds de Tweede Wereldoorlog zich in hoog tempo had uitgebreid en er nog maar weinig ruimte was voor vrijwilligers, heeft het onderwerp afgelopen 15 jaar vanuit het landelijke managementteam toch in verschillende vormen aandacht gekregen. Betekenisvolle lokale initiatieven zullen later in dit visiedocument worden besproken, dit hoofdstuk twee richt zich met name op landelijk beleid en de inzet van vrijwilligers.
Om het vrijwilligerswerk een impuls te geven werd op grond van ministeriële beslissing besloten om 1% van het budget voor de reclassering te besteden aan vrijwilligerswerk (Van Daal, 2002). Over deze ontwikkeling wordt in "Vrijwilligerswerkbeleid van Justitie" het

volgende over de reclassering geschreven:

> "Aangegeven werd in nota's dat professionals weliswaar een belangrijke rol vervullen bij de herinpassing van cliënten in de samenleving 'door hen te motiveren en in staat te stellen tot gedragsverandering', maar dat hun werk tot mislukken is gedoemd wanneer de samenleving hen niet meer wil opnemen: "de bereidheid tot heracceptatie kan en moet actief de gedaante krijgen van de inzet van gewone burgers bij de opvang, begeleiding en ondersteuning van reclasseringscliënten. Vrijwilligers dus". De samenleving biedt zo een handreiking "waarmee ze 'strafrechtklanten' laat weten dat zij nog meetellen en de moeite waard zijn"

Een van die nota's, het strategisch meerjarenplan 1996-1999 van Reclassering Nederland ("Gemotiveerd kiezen") noemt vrijwilligerswerk als speerpunt:

> "Het terugloodsen van verdachten of veroordeelden van een strafbaar feit naar de samenleving vergt in vele gevallen méér dan een planmatige aanpak gerealiseerd door enkel en alleen professionals. Immers, de professional werkt aan gedragsveranderingen op basis van zijn specifieke deskundigheid. Het herinpassingsproces brengt met zich mee dat naast deze professionele impuls medeburgers in een aantal gevallen actief betrokken zouden moeten kunnen worden bij een succesvolle terugkeer naar de samenleving. Om deze doelstelling te realiseren zal in 1996 eerst worden gestart met het ontwikkelen van een landelijk kader voor inzet van en samenwerking tussen vrijwilligers enerzijds en de reclasseringsunits anderzijds. In de ontwikkeling ervan zal nog nader bezien worden aan welk kwaliteitsprofiel een vrijwilliger bij voorkeur moet voldoen en hoe de selectie en coaching georganiseerd moet worden. Uitgangspunt hierbij is, dat iedere unit straks beschikt over een netwerk van vrijwilligers, die reclasseringscliënten extra ondersteuning te bieden hebben".

Het streven om tot een structurele vrijwilligersvoorziening te komen is gedurende de jaren van vorm en inhoud veranderd. In "Vrijwilligerswerk in de context van het reclasseringswerk. Een poging tot herwaardering" (Krutzen & Nicol, 2005) wordt omschreven dat vrijwilligerswerk als 'speerpunt van beleid' in de praktijk tegenviel. Wel ontstonden er enkele netwerken van vrijwilligers die nog steeds worden gehandhaafd, bijvoorbeeld in Roermond. In januari 2002 veranderde de koers en werden de reclasseringswerkers die nog formeel de opdracht hadden netwerken van vrijwilligers te begeleiden uit hun taak ontheven. Omdat het landelijke managementteam vrijwilligers nog wel van belang vond, moesten de vrijwilligersgroepen worden overgedragen aan Stichting Humanitas vanwege de 'strategische alliantie' die hiermee was gesloten.

De praktijk laat zien dat het samenwerken met vrijwilligers op dit moment vooral op lokaal niveau plaatsvindt en afhankelijk is van gemotiveerde reclasseringswerkers en leidinggevenden die dit – in beperkte mate- kunnen faciliteren. Deze ontwikkelingen kunnen geplaatst worden in de context van de veranderingen die hebben plaatsgevonden binnen het landelijk beleid.

2.5 De reclassering in 2010: Professionalisering voor een veiliger samenleving.

Zoals eerder in dit hoofdstuk beschreven, heeft het vrijwilligerswerk momenteel weinig tot geen aandacht in het landelijk beleid. Dit past binnen de ontwikkelingen die hebben plaatsgevonden zoals omschreven door Poort & Eppink (2009). Zij beschrijven ingrijpende veranderingen in de bedrijfsvoering van de reclassering, waaronder de introductie van 'het project outputsturing (OPS)':

> "Outputsturing is een systeem waarmee bepaald kan worden welke activiteiten de reclassering uitvoert. In het kort komt outputsturing bij de reclassering op het volgende neer. Alle werkzaamheden van de reclassering zijn als producten beschreven. In die beschrijvingen staat niet alleen wat het product inhoudt, maar ook hoeveel tijd er gemiddeld voor nodig is, en dus ook hoeveel en product kost. (..) Met OPS werd het begrip 'productie' de basis van de sturingsrelatie tussen de reclassering en het ministerie van Justitie"

Uit een gesprek met landelijk beleidsmedewerker René Poort blijkt dat vrijwilligerswerk "feitelijk nergens een plaats heeft in het proces" en het niet is meegenomen in de producten. Tevens wordt door deze beleidsmaker getwijfeld aan de mate waarin het werken met vrijwilligers past binnen de professionalisering die heeft plaatsgevonden. Reclassering Nederland heeft in de afgelopen veel geïnvesteerd in die professionalisering (van mensen en middelen) en het zou vreemd zijn als nu de suggestie gewekt zou worden dat het werk ook door vrijwilligers gedaan kan worden. Een ander punt is dat met vrijwilligers in de organisatie er mogelijk "dingen weer terug in de organisatie komen die je weloverwogen niet meer doet". Hiermee zou het gevaar bestaan dat de 'oude hulpverleningsgedachte' met vrijwilligers weer terug de organisatie in komt, daar waar risicomanagement en gedragsverandering nu centraal staan. Door Poort wordt erkend dat re-integratie nog steeds aandacht behoeft, maar dat het van doel naar middel is verschoven: "Tien jaar terug was re-integratie van klanten gewoon een doel voor ons, we wilden dat ze terug in de maatschappij zouden komen. Nu is het accent verlegd naar: we willen een veilige maatschappij waar mensen op een verantwoorde manier re-integreren. De focus ligt op een veilige maatschappij, dat is een bewuste keuze, dat zie je terug in alle dingen die we nu doen, waarin risicomanagement een veel belangrijkere rol heeft gekregen". Dat kan inhouden dat er aan zijn re-integratie wordt gewerkt, maar vanuit een ander perspectief.
Bij de verkenning van de mogelijkheden om vrijwilligers bij het werk van de reclassering te betrekken moet volgens Poort aandacht zijn voor bovengenoemde aspecten. Vrijwilligers inzetten als aanvulling op het reguliere werk, lijkt dan geen optie. Dat wat tot de taken behoort van Reclassering Nederland, moet door Reclassering Nederland worden uitgevoerd. Mocht hier te weinig ruimte of tijd voor zijn, dan moet dat niet door vrijwilligers worden opgelost maar "dan moet gekeken worden waar dat aan ligt en moet je met de betrokken (subsidie)partner om de tafel gaan zitten. Als je je als reclassering verantwoordelijk stelt voor risicomanagement en gedragsverandering, moet je dat als reclassering uitvoeren." Wat buiten de taak van de reclassering valt, dat kan door derden gedaan worden, bijvoorbeeld een vrijwilliger. Dit is vergelijkbaar met een cliënt die voor andere (niet delictgerelateerde) leefgebieden wordt doorverwezen naar het maatschappelijk werk. Binnen deze constructie kan een toezichthouder 'vinger aan de pols' houden door contact met deze instanties te onderhouden.

Poort benadrukt overigens, dat het onderdeel begeleiding in het nieuwe model voor toezicht nog nooit zo uitgebreid is omschreven en derhalve Reclassering Nederland niet 'minder aan begeleiding doet' dan voorheen en zich primair op controle zou zijn gaan richten. Hoewel verschillende reclasseringswerkers en andere informanten dit signaleren, lijkt dit niet te rijmen met het standpunt van het landelijke managementteam en de aandacht voor de omschrijving van het onderdeel 'begeleiding'.

Momenteel vindt binnen de methode COSA (Circles of Support and Accountability) in de regio Den Bosch de inzet van getrainde vrijwilligers plaats om zedendaders te helpen re-integreren in de samenleving en risico's van terugval / risicogedrag te signaleren (Höing, Caspers & Vogelvang 2009). Het experiment wordt ondersteund vanuit het landelijk kantoor op basis van een projectsubsidie van het Ministerie van Justitie. Vanuit het landelijk beleid wordt COSA gezien als een goede opzet van professioneel georganiseerd vrijwilligerswerk dat niet goed te vergelijken is met ander (regulier) vrijwilligerswerk.

2.6 Standpunt reclasseringwerkers

Op basis van gesprekken met verschillende reclasseringswerkers met ervaring met het werken met vrijwilligers kan gesteld worden dat hun kijk op zijn minst afwijkt van bovenstaande overwegingen in 2.5. Zo geven zij aan dat vrijwilligers een "waardevolle aanvulling" kunnen zijn op het reclasseringswerk. Daarnaast wordt ook het argument gegeven dat vrijwilligers "de gaten van de reclassering" dichten. Wel wordt benadrukt dat de vrijwilliger niet de 'controlerende functie' van de reclassering overneemt.
De ervaringen met vrijwilligers zijn overheersend positief, waarbij hun inzet wordt gezien als "slagroom op de taart". Er wordt gesteld dat je "met vrijwilligers dingen kan regelen en organiseren die je nodig hebt om je kerntaak uit te voeren". Ook wordt het voorbeeld genoemd van mensen die bij de reclassering aankloppen zonder dat zij op dat moment een justitieel kader hebben; ook dan worden vrijwilligers gezien als instrument om alsnog mensen te ondersteunen (voor mogelijke taken zie hoofdstuk 3).
Tevens wordt - vanuit beleidsperspectief - aangegeven dat er behoefte is aan beleidsmatige kaders om het vrijwilligerswerk vorm te geven, waarin bijvoorbeeld de positie van de vrijwilliger en diens verantwoordelijkheden helder zijn omschreven. Er wordt gesteld dat vrijwilligers niet ingezet moeten worden om "de kruimels van de tafel te vegen die toevallig overblijven" maar dat ze "bewust bepaalde taken/rollen" krijgen waarbij helder moet zijn welke activiteiten de vrijwilliger doet en welke bijvoorbeeld de toezichthouder, en dit moet opgenomen zijn in het plan van aanpak. De opvatting die door alle geïnterviewde reclasseringswerkers wordt gedragen is dat de kerntaak van de reclassering "een bijdrage leveren aan een veiliger samenleving" is, waarbij de vrijwilliger –onder bepaalde voorwaarden, zoals het volgen van een training- aanvullend op deze kerntaak kan worden ingezet. De inzet van vrijwilligers wordt van belang gevonden in het kader van de 'begeleidende' taak van de reclassering, waarbij sociale inclusie, resocialisatie en 'sociaal contact' veelgenoemde termen zijn.

2.7 Aanbevelingen vanuit literatuur

De reclasseringswerkers staan niet alleen in hun standpunt rondom de mogelijke waarde van de inzet van vrijwilligers tijdens toezicht. In het bijzonder Reclassering Nederland in Roermond heeft in het verleden onder andere door studenten de waarde van vrijwilligerswerk laten onderzoeken. Daarnaast blijkt uit verschillende onderzoeken

hernieuwde aandacht voor de mogelijke rol van vrijwilligers in relatie tot (ex-)gedetineerden. In "toepassing van bijzondere voorwaarden bij voorwaardelijke vrijheidsstraf en schorsing van de voorlopige hechtenis bij volwassenen" (Jacobs, Van Kalmthout en Von Berg, 2006) wordt bijvoorbeeld –geïnspireerd door een internationale vergelijking- de aanbeveling gedaan om de mogelijkheid te onderzoeken om "ruimer gebruik te maken van de inzet van vrijwilligers bij de ondersteuning van de naleving van de bijzondere voorwaarden". Geïnterviewde Anton Van Kalmthout signaleert dat de reclassering zich nog maar zeer beperkt bezig houdt met het bieden van hulp en steun, de taak om "een steun in de rug" te geven lijkt volgens hem weggevallen. Begeleiding is volgens Van Kalmthout iets anders dan het bieden van hulp en steun, begeleiding heeft betrekking op dat een persoon zich ergens aan moet houden omdat hij toezicht heeft. Hulp en steun gaat verder en kijkt ook naar de factoren die niet-delictgerelateerd zijn. In de context van hulp en steun is de inzet van vrijwilligers volgens Van Kalmthout een optie.
In het rapport "Doorpakken – Maatschappelijke re-integratie en nazorg voor ex-gedetineerden" van de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming" (2009) wordt de aanbeveling gedaan om de reclasseringsinzet te intensiveren en te versoepelen middels de volgende adviezen:

- "Maak optimaal gebruik van voorwaardelijke sancties voor het aanbieden van reclasseringstoezicht en begeleiding. Maak begeleiding van (ex-) gedetineerden ook mogelijk op eigen verzoek in de vorm van reguliere reclasseringsbegeleiding of begeleiding door een vrijwilliger;
- Onderzoek de mogelijkheden voor aanvulling op het reclasseringswerk door vrijwilligers".

Dit rapport stelt verder dat re-integratiedoelen expliciet gemaakt moeten worden en gemeenten en zorginstellingen sterker betrokken moeten worden bij resocialisatie. In deze wijst de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming op Resocialisatie als centrale opdracht bij het ten uitvoer leggen van vrijheidsbeneming. Dit principe ligt vast in het tweede artikel van ieder van de drie beginselenwetten en is verwoord als "het voorbereiden van de ingeslotene op terugkeer in de samenleving". In het rapport wordt opgemerkt dat "bij het uitvoeren van de resocialisatieopdracht zowel de tenuitvoerleggende instanties als 'de samenleving' betrokken zijn. Resocialisatie is daarom een taak van de gehele overheid (…)".
In dit rapport wordt verder gereflecteerd op de wijze waarop de reclassering invulling geeft aan toezicht: "Als probleem wordt ervaren dat de begeleidende taak van de reclassering sterk is ingekrompen en reclasseringstoezicht te vaak beperkt is tot controle op het naleven van voorwaarden. Daarnaast is het een beperking dat de reclassering alleen in actie kan komen in opdracht van Justitie en niet op verzoek van de cliënt zelf". Verder wordt opgemerkt:

> "Waar zich het probleem voordoet dat de reclassering onvoldoende uren beschikbaar heeft voor het onderhouden van contact met ex-gedetineerden, lijkt het zinvol te onderzoeken in hoeverre het inzetten van anderen dan volledig gekwalificeerde professionals hier een aanvulling op zal kunnen betekenen. Het zou dan gaan om activiteiten die wel binnen de doelstelling van de reclassering vallen maar geen externe rapportage of gedragsinterventie inhouden"

De waarnemingen die in bovenomschreven publicaties worden gedaan lijken af te wijken van het huidige beleid van de reclassering en lijken voorbij te gaan aan het feit dat het huidige

beleid het resultaat is van een bewuste afweging. Desalniettemin is er kennelijk een vraag naar inzet van vrijwilligers bij begeleiding van ex-gedetineerden, de vraag is in welke mate reclassering zich geroepen voelt om hier bemoeienis mee te hebben en/of hier gebruik van te maken.

2.8 Penologie

De penologie, als onderdeel van de criminologie, beschrijft en verklaart de overwegingen en praktijken in een samenleving die poogt daders van crimineel gedrag een combinatie van straf en begeleiding aan te bieden. De ontwikkelingen binnen RN, met redesign toezicht als meest recente ontwikkeling, moeten bezien worden dit maatschappelijke decor van (en de discours over) strafrecht, delictgedrag en rehabilitatie. De taken (en grenzen) van de reclassering bevinden zich niet in een vacuüm maar moeten zich voortdurend verhouden tot eigen opvattingen en opvattingen van de overheid over de taakverdeling en verantwoordelijkheid. Vogelvang (2009) duidt het reclasseringswerk vanuit een perspectief op menselijke ontwikkeling en op publieke vrijheid, waarbij deze twee 'slechts gedeeltelijk overeenkomen'. Onder 'new penology' omschrijft Vogelvang (2009), in navolging van McNeill et al (2009) een verschuiving van 'penal welfarism' naar 'new penology', waarbij het eerste zich voornamelijk richt op de delictpleger als persoon waarbij investering in resocialisatie van belang is en "New Penology" de delictpleger vooral ziet als object, als onderdeel van een specifieke groep en zich derhalve concentreert op technieken om dergelijke groepen te identificeren en in gevaarsklassen onder te brengen (Vogelvang, 2009). De nadruk lijkt dus te verschuiven van de mens als doel op zich, naar de mens als middel, waarbij maatschappelijke veiligheid en bescherming van de samenleving het leidende 'frame' lijkt te zijn. Vogelvang (2009) ziet deze 'new penology' terug in het redesign toezicht, waarin "publieke veiligheid en gedragsverandering hand in hand als doelen staan vermeld"; reclasseringsorganisaties als *crimefighters*. Zoals reeds besproken heeft rehabilitatie en begeleiding bij het creëren van bestaansvoorwaarden echter ook een duidelijke plaats binnen het toezicht. Vogelvang (2009) analyseert deze plaats echter als 'middel', daar resocialisatie geen zelfstandig doel meer is, maar een middel om 'recidivevermindering' te bereiken. De missie en visie van de reclassering heeft dus in ieder geval gedeeltelijk een politieke achtergrond, waarbij opvattingen over de rol van de samenleving, reclassering, veiligheid en reclassent als object of subject, direct en indirect naar voren komen. Het penologisch bewustzijn lijkt veranderd onder invloed van een herwaardering van straf als 'signaal naar de samenleving' en een herwaardering van veiligheid tegenover de belangen van de dader. Effectiviteit wordt gedefinieerd aan de hand van in welke mate men een aantoonbare bijdrage aan een veiliger samenleving levert door recidivevermindering (Poort, 2009).

2.9 Grenzen van de reclassering

In "Purposes matter: examining the ends of probation' (Robinson en McNeill, 2004) worden (de doelen en uitkomsten van) reclasseringsactiviteiten (en de grenzen hiervan) beschouwd in historische context, waarin duidelijk wordt dat politieke thema's en organisatorische contexten invloed hebben in verschuivingen binnen de missie, bijvoorbeeld van 'saving souls' naar 'the cure of offenders through rehabilitative treatment'. Dit wordt gerelateerd aan een veranderende 'identiteit' van de reclassering, waarbij de positie binnen en verhouding tot de overheid bepalend lijkt te zijn voor identiteitsontwikkeling. Een dergelijke (dynamische) identiteit is ook herkenbaar binnen RN, waarbij we in deze ontwikkeling ook stabiliserings- / stollingsvormen herkennen, zo staat op het briefpapier de tekst 'naar een veiliger

samenleving'. Onderhavig visiedocument doet een poging op de huidige identiteit te reflecteren, en daarbinnen de mogelijkheden aan te geven tot de inzet van vrijwilligers. Vooralsnog is (voorzichtig) vastgesteld dat er sprake lijkt van een verschuiving, waarbij het accent lijkt te liggen op veiligheid en beheersing, resocialisatie is van doel op zich naar middel verschoven. In extreme zin betekent dit dat de reclassering zich opstelt als adjunct instelling van de overheid met een punitieve opstelling (Vogelvang, 2009). Ten overvloede kan geconcludeerd worden dat deze betekenisgeving (met expliciete aandacht voor controle) onder andere verklaard kan worden uit de voorgeschiedenis van de reclassering waarin de overheid aan invloed heeft gewonnen en reclassering daarmee een uitdrukking is van de taak van de overheid als veiligheidshoeder. Tegelijk biedt zowel de reclasseringsregeling 1995 als de huidige opdracht mogelijkheden binnen de 'begeleiding'. In lid 2 van artikel 14d Sr staat dat bij Algemene Maatregel van Bestuur de rechter een reclasseringsinstelling dan wel bijzondere reclasseringsambtenaar de opdracht kan geven om een cliënt hulp en steun te verlenen bij de naleving van de voorwaarden. Onder een reclasseringsinstelling wordt volgens artikel 4 lid 1 uit de Reclasseringsregeling 1995 verstaan:

> "Instellingen die zich blijkens hun statuten of reglementen ten doel of mede ten doel stellen op bijzondere wijze of ten behoeve van een of meer bijzondere categorieën van personen, reclasseringswerkzaamheden te verrichten en die daartoe door Onze Minister zijn erkend als reclasseringsinstelling".

Onder Artikel 5 staat echter:

> "1. In afwijking van artikel 4 kunnen onder verantwoordelijkheid van een reclasseringsinstelling bepaalde, door het bestuur van de reclasseringsinstelling vast te stellen, reclasseringswerkzaamheden worden verricht door:
> a. instellingen van maatschappelijke dienstverlening en
> b. personen die zich als vrijwilliger aanbieden"

Hier wordt expliciet de mogelijkheid tot het verrichten van reclasseringswerkzaamheden door vrijwilligers benoemd. Reclassering kan, zoals eerder aangehaald, haar missie interpreteren als 'organisatie die recht doet' met restoratie (en dat vereist zowel publieke veiligheid als persoonlijke ontwikkeling, Vogelvang, 2009) als derde taak naast rehabiliteren en re-integreren. Dit past bij wat Poort & Eppink (2009) met Robinson en Raynor (2006) omschrijven als een 'restorative model of rehabilitation', waarbij het accent ligt op herstel van de banden van de justitiabele met de maatschappij, dit wordt omschreven onder een paragraaf met de titel "Herleving van 'de oude reclassering'' '.
Reclassering als organisatie die 'recht doet' begeeft zich op (het snijvlak van) verschillende domeinen: juridisch, wetenschappelijk en het domein van penologie, waarin de juridische en wetenschappelijke inzichten worden gecombineerd met een politieke en maatschappelijke opvatting over straffen en beïnvloeden. Per domein kunnen verschillende theoretische uitgangspunten geformuleerd worden die de inzet van vrijwilligers legitimeren.

Juridisch

- In de reclasseringsregeling 1995 (artikel 5) staat de mogelijkheid benoemd dat het bestuur van de reclasseringsinstelling kan vaststellen dat reclasseringswerkzaamheden worden verricht door personen die zich als vrijwilliger aanbieden.

- In de Penitentiaire beginselenwet staat expliciet geformuleerd dat vrijheidsbeneming het recht op resocialisatie impliceert en derhalve er inspanningen verricht moeten worden om

iemand voor te bereiden op zijn terugkeer in de vrije maatschappij. Het resocialisatiebeginsel is op executieniveau dus nog altijd een belangrijk strafdoel (art 2. Lid 2 Penitentiaire beginselenwet).

Wetenschappelijk

- Inzichten rondom mogelijke werkzame principes binnen het reclasseringscontact benadrukken de relevantie van resocialisatie en een (informeel) sociaal steunnetwerk.

- Desistance processen, zoals omschreven door Vogelvang (2009) verklaren het ontwikkelingsproces dat een reclassent mee kan maken in de richting van een 'crime free identity'. In deze analyse spelen de ervaring van burgerschap en sociale inclusie een rol. De rol van sociaal kapitaal is hierin een van de belangrijkste factoren. Pogingen van de reclasseringswerker om "de reclassent in contact te brengen met nieuwe omgevingen – zoals vrijwilligers - maken van hem een vorm van 'linking' sociaal kapitaal".

- In het –beperkte- onderzoek naar 'What Works' binnen toezicht wordt vastgesteld dat begeleiding een noodzakelijke voorwaarde is voor het effectief werken aan recidivevermindering. Wanneer de nadruk op controle ligt, beïnvloedt dit het proces negatief (Plaisier en Pennekamp 2009).

- Aangehaalde onderzoeken (o.a. Kalmthout, Nelissen en Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming) pleiten voor herwaardering van de inzet van vrijwilligers tijdens toezicht, hiervoor worden argumenten rondom resocialisatie, sociale inclusie en re-integratie genoemd.

- De eerste evaluaties van COSA uit Canada zijn positief en tonen –voorzichtig- aan dat de inzet van vrijwilligers een positieve invloed heeft op de recidivekans.

Penologie

We kunnen de penologie binnen de reclasseringscontext opvatten als de wijze waarop reclassering haar missie/visie formuleert en deze vertaalt naar acties. Dit is een voortdurende, interne discours, die niet alleen op het landelijk kantoor plaatsvindt, maar in alle regio's units en teams. Binnen dit discours zijn verschillende 'aanleidingen' te vinden die een brede interpretatie van resocialisatie mogelijk maken:

- In ´fundamenten voor toezicht´ (2009) wordt op meerdere plaatsen het belang van informele controle en informele sociale steun benoemd.

- In 'fundamenten voor toezicht' (2009) wordt op meerdere plaatsen het belang van de combinatie van begeleiding en controle benadrukt. Zo stelt Poort dat "het voorkomen van recidive in nagenoeg alle gevallen zal samengaan met resocialisatie: verantwoord en zinvol functioneren van de ex-justitiabele in de samenleving". Eerder in dit hoofdstuk onderschrijven ook de geïnterviewde reclasseringswerkers dit belang. Vogelvang (2009) vult aan dat "met de introductie van de term resocialisatie de dader (impliciet) het recht toegekend op normalisering en sociale inclusie". Deze (reanimatie) van de rehabilitatiegedachte komt ook tot uiting in de erkenning van een groep daders die (langdurige) zorg en behandeling nodig hebben.

- Eveneens wordt een rol voor de reclassering herkend in het ondersteunen om 'basisvereisten zoals een inkomen, onderdak, identiteitsbewijs en mogelijk ook zorg' te realiseren. Poort stelt: "het ligt echter voor de hand om 'ondersteuning' te beschouwen als taak voor de reclassering (..) ondersteuning moet een onderdeel van toezicht zijn".

- "Een duurzame re-integratie van de justitiabele in de samenleving" staat als begrip centraal in het werk van de reclassering (Poort, 2009).

- Het belang van het beschrijven van begeleiding als proces wordt in de huidige fundamenten voor toezicht erkend. Eveneens wordt gesteld in fundamenten voor toezicht (Poort, 2009) dat de mogelijkheden voor uitgebreidere begeleiding tijdens de uitvoering van de werkstraf verkend moeten worden. Daarnaast wordt gesteld dat "hoewel nazorg momenteel het niet-justitiële sluitstuk van de justitiële bemoeienis met een dader is, de reclassering moet reflecteren op haar mogelijke aandeel in deze resocialisatie en de reclassering een aanbod kan doen dat volgens haar noodzakelijk is om terugval te voorkomen. In Redesign toezicht wordt deze vorm van toezicht niet ontwikkeld. Het is echter goed mogelijk om de expertise en ervaringen die in Redesign Toezicht worden vergaard te gebruiken bij de invulling van nazorg".

- Als rode draad in de ontwikkelingen van de reclassering wordt omschreven dat "de reclassering zich samen met haar keten- en netwerkpartner inzet voor het verantwoorde functioneren of de verantwoorde re-integratie".

- Het onderdeel 'begeleiding' is in het nieuwe model voor toezicht uitgebreid omschreven, ook hiermee wordt het belang van begeleiding erkend.

Deze aanleidingen geven een brede ruimte aan waarbinnen vrijwilligerswerk mogelijk invulling kan krijgen. We constateren binnen deze ruimte ook verschillen. We zien in de voorgaande paragrafen een 'smalle' interpretatie van de identiteit en rol van de reclassering en een 'bredere' interpretatie. Binnen de 'smalle' interpretatie ligt de nadruk op de controlefunctie, dit drukt tegelijk uit dat het huidige 'frame' waarin de veiligheid van de samenleving middels gedragsbeïnvloeding en controle richtinggevend is en hiermee de identiteit wordt gedefinieerd. De 'brede' interpretatie heeft meer expliciete aandacht (en daarmee een andere opvatting, of oriëntatie binnen de penologie) voor de interpretatie van de 'sociale opdracht' van de reclassering, waarbij bijvoorbeeld sociale inclusie (of: het bevorderen van sociale cohesie/sociale participatie) wordt gezien als een van de kerntaken van de reclassering en daarmee een doel op zich. Hierbij kan sociale inclusie zelfs als middel tot risicobeheersing worden gezien.
Om te ontsnappen aan de paradox van reclassent als dader die recht heeft op hernieuwde inburgering en als buitenstaander die gevaar oplevert kan de reclassering in navolging van Vogelvang (2009) en McNeill (2009) worden gezien als organisatie die *recht doet* en daarmee *restoreert.*

2.10 De balans opgemaakt: advies vrijwilligerswerk en vrijwilligersafdeling

Deze uitgebreide verkenning van het fundament van de reclassering is uitgevoerd om scherp te krijgen in welke mate de inzet van vrijwilligers door het landelijke managementteam wordt gelegitimeerd in het landelijk beleid, en vanuit vigerende invloeden op dat beleid. Dit is van belang omdat op landelijk niveau door het landelijke managementteam de inhoudelijke kaders van de werkzaamheden worden bepaald en nieuw beleid ontwikkeld.

Vooralsnog is er landelijk geen standpunt ingenomen over de (mogelijkheden van) inzet van vrijwilligers. Een gedeelde visie op de inzet van vrijwilligers is noodzakelijk om landelijk gevolg te kunnen geven aan regionale initiatieven en eveneens om de regionale initiatieven in te kunnen kaderen in landelijk beleid. Dit visiedocument beoogt deze gedeelde visie te bevorderen en concludeert –op basis van de verkenning in dit hoofdstuk en de geformuleerde uitgangspunten, het volgende:

De inzet van vrijwilligers kan gelegitimeerd worden vanuit de missie en de visie van Reclassering Nederland, en moet specifiek vanuit het recht van de reclassent op normalisering en sociale inclusie ook worden aangemoedigd.

De huidige missie en visie staan Reclassering Nederland het organiseren van een vrijwilligersafdeling dus niet in de weg, maar we maken de volgende belangrijke kanttekening. De missie en visie van Reclassering Nederland zijn in de afgelopen jaren sterk beïnvloed door onder andere de wetenschap en het kabinetsbeleid. Indien Reclassering Nederland het opzetten van een vrijwilligersafdeling binnen de eigen organisatie overweegt, moet de wijze van organisatie van een dergelijk afdeling in het teken staan van *de professionalisering* die afgelopen jaren binnen Reclassering Nederland heeft plaatsgevonden. Deze professionalisering richt zich op controle en begeleiding met als doel het bevorderen van een veiliger samenleving. Dit betekent dat ook een vrijwilligersafdeling voor Reclassering Nederland ons inziens in de context van *risicomanagement en gedragsverandering* moet functioneren, en in die context ook een daarbij passend takenpakket voor vrijwilligers verlangt, waarbij er een duidelijk onderscheid is tussen de taken van de professional en de taken van de vrijwilligers. Een afdeling binnen Reclassering Nederland kan zich, anders gezegd, niet uitsluitend richten op 'duurzame re-integratie' van reclassenten, zoals vrijwilligersorganisaties buiten Reclassering Nederland primair (met recht) wensen te doen (zie hoofdstuk 3). Daarom luidt ons eerste advies:

Een vrijwilligersafdeling binnen Reclassering Nederland: Ja, mits zodanig professioneel georganiseerd dat de inzet van vrijwilligers mede invulling geeft aan de huidige missie en visie van Reclassering Nederland, waarbij een veiliger samenleving wordt bevorderd door een combinatie van risicomanagement, gedragsverandering en duurzame re-integratie. Bij de inzet van vrijwilligers voor uitsluitend duurzame re-integratie ligt samenwerking met andere vrijwilligersorganisaties meer voor de hand.

De volgende hoofdstukken doen een beroep op dit uitgangspunt en gaan uit van de stelling dat de inzet van vrijwilligers een meerwaarde is. De mogelijke taken, vormen en plaats in (of buiten) de organisatie zullen in de volgende hoofdstukken worden besproken.

3 Betekenisvolle verhalen

3.1 Vrijwilligersorganisaties

In Nederland zijn verschillende vrijwilligersorganisaties die zich bezig houden met (ex-) gedetineerden. Vanuit het ministerie van Justitie wordt momenteel een inventarisatie verricht van deze vrijwilligersorganisaties, de schatting is dat er landelijk ongeveer 3000 vrijwilligers actief zijn met (ex-)gedetineerden. Dit hoofdstuk geeft een korte en algemene beschouwing van deze organisaties. Tevens wordt stilgestaan bij enkele (lokale) initiatieven waarin RN samenwerkt met vrijwilligers. Op basis van deze betekenisvolle verhalen en op basis van de input van verschillende geïnterviewde sleutelfiguren en voorstellen in de literatuur doen wij suggesties over activiteiten die mogelijk door vrijwilligers kunnen worden ondernomen en hoe deze er op hoofdlijnen uitzien.

3.2 Exodus

Exodus biedt opvang en ondersteuning aan ex-gedetineerden en gedetineerden in de laatste fase van hun straf die gemotiveerd zijn uit de criminaliteit te stappen. Dit doet Exodus onder andere in de vorm van activiteiten binnen de Penitentiaire Inrichtingen, bijvoorbeeld via het pastoraat en gespreksgroepen. Daarnaast kent Exodus een 'nazorgnetwerk' van vrijwilligers die als 'maatje' ondersteuning bieden aan ex-gedetineerden. Ook binnen de Exodushuizen zijn vrijwilligers actief die de bewoners en medewerkers op verschillende gebieden ondersteunen, zoals administratief, cultureel, sportief of recreatief. Daarnaast zijn vrijwilligers actief binnen 'ouders kinderen en detentie', waar vrijwilligers het mogelijk maken dat kinderen hun gedetineerde ouder kunnen bezoeken.
Herman Vooijs, directeur van de Vrijwilligerssector van Exodus, geeft te kennen dat in het begin RN regelmatig een beroep deed op de vrijwilligers van Exodus, bijvoorbeeld omdat de cliënt dan vaker gezien kon worden. Tegenwoordig wordt er nauwelijks een beroep gedaan op vrijwilligers door RN. De heer Vooijs omschrijft het als een gemiste kans van RN om beroep te doen op vrijwilligers, van welke organisatie dan ook. Hij stelt dat Exodus open staat voor samenwerking en ziet mogelijkheden tot ondersteuning door vrijwilligers van het resocialisatieproces. Het is hiervoor van belang dat men afstapt van het idee dat Exodus puur een 'kerkelijke organisatie' zou zijn, volgens de heer Vooijs is er geen sprake van botsende ideologieën. Hij stelt open te staan voor samenwerking en benadrukt dat het van belang is dat er duidelijke afspraken komen, waarbij hij bij voorbaat niets uitsluit. Tevens wijst hij op de mogelijkheid dat RN specifieke cursussen aan zou kunnen bieden mocht blijken dat dit noodzakelijk is, los van het bestaande aanbod van Exodus. Hij benadrukt dat RN, als het om cliënten uit toezicht gaat, inhoudelijk de regie en verantwoordelijkheid kan nemen, maar kan kijken of Exodus de gewenste vrijwilligers kan bieden.

3.3 Humanitas

De coördinator van Humanitas, de heer Koesel, vertelt enthousiast over de vele mogelijkheden om vrijwilligers te werven en het enthousiasme van de vrijwilligers, bijvoorbeeld studenten van universiteiten en hoge scholen.
Humanitas kent verschillende lokale en landelijke projecten (bijvoorbeeld Delinkwentie en Samenleving). De dienstverlening van vrijwilligers bevindt zich op de gebieden welzijn, wonen en zorg. Een voorbeeld van een dergelijk lokaal project is het project "Een nieuwe Start en Spreekuur ex-gedetineerden", waarin Reclassering Nederland, Hogeschool van

Amsterdam en Humanitas samenwerken. Vrijwilligers (studenten van de Hogeschool van Amsterdam) volgen een training en geven invulling aan het spreekuur met als doel informatieverschaffing aan ex-gedetineerden en doorverwijzing. Het spreekuur wordt uitgevoerd door twee vrijwilligers en er is altijd een coördinerende professional (van Humanitas of Reclassering) aanwezig om ondersteuning te bieden aan de vrijwilligers. Deze samenwerking geeft vorm aan de 'nazorgtaak' die sinds 2005 van rijkstaak naar gemeentetaak is verschoven. De vrijwilligers beantwoorden vragen van de ex-gedetineerde en geven advies of verwijzen door, zo kan bijvoorbeeld worden doorverwezen naar Humanitas wanneer blijkt dat een ex-gedetineerde (intensieve) ondersteuning zou kunnen gebruiken. De coördinator van Humanitas vertelt dat er vervolgens een 'match' wordt gemaakt met een vrijwillige coach (maatje) van Humanitas. De coördinator licht toe dat hij op basis van zijn ervaring en achtergrond de vrijwilligers traint, werft en begeleidt. Op deze wijze krijgen de vrijwilligers ondersteuning, bijvoorbeeld in communicatievaardigheden. Hij legt uit dat Humanitas het van belang vindt dat de vrijwilliger geen maatschappelijk werker is, maar wel een steun in de rug kan zijn. Deze ondersteuning kan bijvoorbeeld bestaan uit:

- Voeren van gesprekken en motiveren;
- Telefoontje plegen naar instantie;
- Meegaan naar instanties;
- De ex-gedetineerde helpen zich aan de afspraken te houden;
- Helpen inzicht te krijgen in de administratie, met name de schulden van de cliënt.

De coördinator licht toe dat vrijwilligers als 'smeerolie' kunnen dienen tussen professionele instellingen.
In aanvulling op de inzet van vrijwilligers tijdens (vrijwillige) nazorg stelt hij dat een maatjesconstructie ook tijdens een reclasseringstoezicht mogelijk en wenselijk kan zijn. Hij noemt als voorbeeld een toezicht dat binnen enkele maanden afloopt en waarbij blijkt dat er nog veel geregeld moet worden rondom de administratie. Hij benadrukt dat het hierbij van belang is dat de rol van de vrijwilliger helder blijft, de vrijwilliger communiceert met de coördinator over ongeregeldheden, bijvoorbeeld als hij of zij zich onveilig voelt, en heeft geen directe 'meldingsplicht' naar bijvoorbeeld een toezichthouder. Hij licht toe dat hierdoor de drempel zo laag mogelijk wordt gehouden.
De coördinator vertelt dat hij momenteel, vanuit een andere stichting ("SurAnt") in een andere regio, bezig is met het oriënteren op de mogelijkheden om vrijwilligers in te zetten bij begeleid verlof. Hij stelt dat het dan denkbaar is dat er een heel 'specifieke vrijwilliger' wordt ingezet, die wel andere taken heeft, waardoor het minder 'laagdrempelig' wordt voor de cliënt en de vrijwilliger.

De medewerker van Reclassering Nederland, die ook de trainingen voor de studenten van de HvA verzorgt en coördinator is van het spreekuur, vertelt dat deze samenwerking tot stand is gekomen naar aanleiding van een onderzoek door studenten in opdracht van RN waaruit bleek dat er behoefte is aan een spreekuur en nazorg voor ex-gedetineerden. RN zag het als haar maatschappelijke taak om een bijdrage te leveren aan de opvang van ex-gedetineerden. De coördinator van het maatjesproject 'een nieuwe start' van Humanitas, waarin vrijwilligers aan ex-gedetineerden worden gekoppeld, raakte in contact met RN en de Hogeschool. De Hogeschool wilde studenten ervaring laten opdoen en zo ontstond er een match: Humanitas als organisatie die opkomt voor de zwakkeren in de samenleving en met het project nieuwe start ex-gedetineerden wilden bereiken, hogeschool van Amsterdam die studenten ervaring in deze sector wilde laten opdoen en Reclassering Nederland die zich maatschappelijk verantwoordelijk voelde om een bijdrage te leveren aan de nazorg van ex-gedetineerden en hier ook professionele ervaring mee heeft. Dit gemeenschappelijke streven

zorgde ervoor dat de samenwerking in mei 2007 van start ging in de vorm van spreekuur (door getrainde studenten) en mogelijke doorverwijzing naar het maatjesproject. De medewerker van Reclassering Nederland noemt deze samenwerking succesvol en ziet het als winst dat er "een brug is geslagen naar een maatschappelijke organisatie wier *core business* het werken met vrijwilligers is". De inzet van de reclasseringswerkers in dit project vindt plaats met gesloten beurs en zonder formatieruimte, maar op basis van een visie op en idee over maatschappelijke verantwoordelijkheid van de manager.
Desgevraagd ziet deze medewerker ook mogelijkheden tot een dergelijke maatjesconstructie voor ondertoezichtgestelden, zij licht toe dat een vrijwilliger "naast" de cliënt staat en "hand-in-hand-begeleiding" kan bieden. Dit zou aansluiten bij de huidige samenwerking met Humanitas. Als voordeel wordt genoemd dat Humanitas ruime ervaring met het werken met vrijwilligers heeft en dit "een vak apart" is. Tevens wordt door het organisatorisch te scheiden voorkomen dat de vrijwilliger "de ogen en oren" van de toezichthouder wordt.

3.4 Stichting DOOR

Stichting DOOR staat voor: Door Opvang en Ontmoeting Resocialisatie. De organisatie zet zich in voor nazorg en gestructureerde begeleiding op het gebied van wonen, werken, financiën relaties en zingeving, en biedt maatschappelijke opvang voor mensen met en zonder een justitiële titel.
Binnen Stichting DOOR zijn veel vrijwilligers werkzaam, onder andere als: 'bezoekvrijwilliger' van gedetineerden, als 'groepsgesprekvrijwilliger' om ondersteunende werkzaamheden te verrichten ten behoeve van het groepsgesprek voor bewoners van Stichting DOOR, als vrijwilliger bij de 'activiteitenbegeleiding', bijvoorbeeld in de vorm van het ondernemen van kook- en sportactiviteiten, als PR-vrijwilliger en als vrijwilliger binnen het 'maatjesproject'. Een 'maatje' heeft regelmatig contact met een bewoner die zelfstandig woont en onderneemt activiteiten met deze bewoner om sociale isolatie te voorkomen.
Een reclasseringswerker die tevens betrokken was bij de oprichting van Stichting DOOR en momenteel –als vrijwilliger- penningmeester en bestuurslid is, vertelt dat het traject zoals Stichting DOOR het biedt succesvol is. Vrijwilligers dragen in belangrijke mate bij aan dit succes, omdat het maatschappelijke draagvlak vergroot wordt door de inzet van vrijwilligers. Het bestuurslid vertelt dat het mogelijk is dat cliënten "over de hele linie" een 'maatje' kunnen hebben, ook wanneer zij onder toezicht van de reclassering staan. Hij omschrijft zich als reclasseringswerker beperkt te voelen en minder mogelijkheden te hebben om samen te werken met vrijwilligers. Als voorbeelden noemt hij cliënten die minder begaafd zijn of minder goed Nederlands spreken, zij zouden gebaat kunnen zijn bij een vrijwilliger die hen kan ondersteunen. Echter, het koppelen van vrijwilligers aan cliënten met TBS (met voorwaarden) of een hoog gevaarsrisico ziet hij niet als mogelijkheid, hij licht toe dat het te ernstig is om dat aan een vrijwilliger over te laten, dat moet door professionals worden gedaan. Hij benadrukt dat de vrijwilliger een vrijwilliger moet blijven en daarom bijvoorbeeld geen rapporterende taken op zich zou moeten nemen, en alleen contact onderhoudt met de coördinator vanuit Stichting DOOR.

3.5 Bonjo

Belangen Overleg Niet-Justitiegebonden Organisaties (BONJO) is een samenwerkingsverband van actieve burgers die zich vrijwillig inzetten ten behoeve van (ex-)gedetineerden en hun relaties. Het is een belangenvereniging voor ruim 70 vrijwilligersorganisaties. BONJO zet onder andere projecten op en geeft trainingen.

3.6 Gevangenenzorg Nederland

Gevangenenzorg Nederland is een christelijke organisatie die "in navolging van de oproep van Jezus Christus" gevangenen bezoeken. Zij maken gebruik van vrijwilligers die worden begeleid door een deskundige. Vrijwilligers verkleinen zo de afstand tussen de gevangene en de buitenwereld. Zij doen verschillende dingen: bezoek aan gevangenen, familiezorg, kindercadeauprogramma, werk voor ex-gevangenen en een TBS-programma. Vrijwilligers brengen altijd verslag uit over hun bezoek aan een (ex-)gevangene aan de betrokken maatschappelijk werker en zij ontvangen begeleiding. Er is een handboek over het werk, waar de begeleiding duidelijk staat omschreven. Er wordt niet op structurele wijze samengewerkt met RN, hooguit is er contact over de lopende casussen. Als taken worden omschreven: "vertrouwen opbouwen, morele steun geven, signaleren, meedenken en het geven van hulp bij praktische zaken, zoals meegaan naar het loket van de gemeente, kinderen naar de PI vervoeren, inboedel helpen zoeken, sociale netwerk versterken etc.". Van Kalmthout stelt dat hij kans ziet voor RN en Gevangenenzorg Nederland om tot een vruchtbare samenwerking te komen, waarbij als voorwaarde gesteld zou moeten worden dat Gevangenenzorg Nederland haar sterke christelijke signatuur moet laten vallen.

3.7 Intermezzo

Voor wij verder kijken naar andere praktijken met vrijwilligers waar de reclassering actief bij betrokken is, presenteren we hier een vergelijking van de missies van de genoemde organisaties met de missie van Reclassering Nederland. Dit om te zien in welke mate hier sprake zou kunnen zijn van een gedeelde/overlappende missie:

Organisatie	Missie – centrale begrippen
Reclassering Nederland	Terugdringen van de recidivekans van delictplegers en de eventuele schade voor individuele slachtoffers of de maatschappij die hiermee samenhangt; Duurzame re-integratie van de justitiabele in de samenleving
Exodus	Verbetering van de situatie van mensen met een verleden waarin criminaliteit een rol heeft gespeeld. Integrale en professionele aanpak van problemen. Maatschappelijk draagvlak creëren.
Humanitas	Bijdragen aan een samenleving waarin mensen actief vorm geven aan hun eigen leven en verantwoordelijkheid nemen voor het samenleven met elkaar. Vertaling in diensten van-mens-tot-mens op de gebieden van welzijn, wonen en zorg.
Stichting DOOR	Compassie met het lot van gedetineerden en ex-gedetineerden, vertaald in opvang en onderdak en aandacht voor wonen, werken, financiën, relaties en zingeving.
BONJO	Promotie van (kennis en praktijk van) het vrijwilligerswerk voor (ex-)gedetineerden, initiatieven met elkaar in contact brengen.
Gevangenenzorg Nederland	Stelt dat in de traditie van het christelijk geloof de menselijke waardigheid niet wordt ontnomen door een misdaad. Stelt dat alleen de rechter in de positie is om te oordelen. Wil gevangenen en hun familie perspectief geven voor een toekomst waarbij ze tot hun bestemming komen ("barmhartige gerechtigheid").

	Vergelding is niet alleen straf, maar ook herstel (persoonlijk en maatschappelijk).
Delinkwentie & Samenleving (Humanitas)	Wil criminaliteit voorkomen door het geven van maatschappelijk perspectief aan ex-gedetineerden. Uitwerking: ex-gedetineerden geven op scholen voorlichting over misdaad en straf. Leerlingen leren daardoor inzien dat criminaliteit niet loont. De voorlichters zelf maken zich zo bovendien maatschappelijk verdienstelijk.
Moria	Wil een nieuw toekomstperspectief voor (ex-)gedetineerde jongeren. Uitwerking in opvang, persoonlijke begeleiding en voorlichting, op basis van persoonlijke aandacht en maatwerk.
Stichting Ontmoeting	Biedt, op basis van christelijke naastenliefde, professionele hulp aan dak- en thuislozen, uitgaande van de behoeften en mogelijkheden van de cliënt.

Dit overzicht illustreert de verschillende accenten, waarbij de ideologie soms verschilt, maar waarbij in de kern er sprake is van een gedeelde kijk op het belang van integratie en resocialisatie – in nauwe zin ter voorkoming van criminaliteit en in brede zin voor het aanbieden van een nieuw perspectief. Ook is er een gedeelde visie op het daarbij betrekken van de samenleving.

3.8 Betekenisvolle praktijken landelijk

In de landelijke praktijken van de reclassering zijn momenteel drie praktijken te herkennen waarin vrijwilligers (in)direct een rol spelen:

Werkstraffen

Reclassering is sinds 1981 verantwoordelijk voor de executie van de werkstraffen. Destijds zorgde dit nog voor discussie omdat reclassering zich niet zozeer met executie bezig wilde houden, tegenwoordig zijn werkstraffen als product van de reclassering niet meer weg te denken. De reclassering kijkt wanneer en waar de veroordeelde zijn werkstraf gaat uitvoeren, hiervoor zijn verschillende projectplaatsen beschikbaar, bijvoorbeeld verpleeghuizen, ziekenhuizen en kringloopwinkels. Veel van deze projectplaatsen worden bemand door vrijwilligers, bijvoorbeeld bij kringloopwinkels. Daarnaast, en indirect, zo legt Van Kalmthout uit "is iedereen die daar dan aanwezig is eigenlijk vrijwilliger". Dit omdat de veroordeelde bijvoorbeeld ondersteuning of begeleiding krijgt, dat doen zij vrijwillig. Los van de eisen rondom urenregistratie, is er geen beleid rondom deze vorm van 'werken met vrijwilligers'.

Bureau buitenland

Bureau buitenland maakt in ongeveer 50 landen gebruik van de inzet van vrijwilligers. Via de ambassade kunnen Nederlanders die in het buitenland wonen zich aanmelden (of worden benaderd) om de gedetineerden te bezoeken. Op deze wijze vervult de Nederlandse overheid haar zorgplicht om de gedetineerden twee keer per jaar te bezoeken. Er worden regionale en landelijke bijeenkomsten georganiseerd voor de vrijwilligers waarbij de landelijke coördinatoren trainingen organiseren. Tijdens deze trainingen zijn acteurs van RN aanwezig zodat de vrijwilligers gesprekstechnieken kunnen oefenen. De vrijwilligers rapporteren over hun bezoek aan de ambassade, bijvoorbeeld hoe de detentie verloopt, of er medicatie nodig

is, etc. Als waarde van de bezoeken wordt beschreven dat ze sociale uitsluiting voorkomen, en dat men in de betreffende landen vaak geen alternatieve straffen kent en derhalve is aangewezen op bezoek tijdens de detentieperiode. Daarnaast spreekt de gedetineerde vaak zijn of haar familie niet, waarbij de vrijwilliger als 'spin in web' kan functioneren.

COSA

In de regio Den Bosch is Reclassering Nederland in samenwerking met het lectoraat Reclassering van Avans Hogeschool gestart met een proef met "Cirkels voor Ondersteuning, Samenwerking en Aanspreekbaarheid" (*Circles of Support and Accountability*, COSA). Dit is een innovatieve aanpak bij de resocialisatie van zedendelinquenten die is ontwikkeld in Canada en ook in Engeland met succes wordt toegepast (Höing, Caspers & Vogelvang, 2009). De centrale doelstelling is het voorkomen van recidive door enerzijds praktische en mentale ondersteuning te bieden en te voorkomen dat de pleger sociaal geïsoleerd raakt en anderzijds het doen en laten van de pleger nauwgezet te monitoren. De vrijwilligers (in de 'binnencirkel') hebben frequent contact met 'het kernlid' en worden ondersteund door de professionals uit 'de buitencirkel' middels de cirkelcoördinator. Een van de leden van de buitencirkel is de toezichthouder, de cirkelcoördinator is een medewerker van de reclassering. De nadruk ligt dus zowel op resocialisatie als risicomanagement door de expliciete taak tijdig te signaleren conform het signaleringsplan. De vrijwilligers worden geselecteerd volgens selectiecriteria en krijgen vervolgens een intensieve training en ondersteuning. De vrijwilligers worden hier dus niet alleen ingezet op zorg en ondersteuning, maar ook op risicomanagement, met als expliciete taak het herkennen van signalen die tot terugval in delictgedrag kunnen leiden (daar worden de vrijwilligers op getraind). De slogan van COSA is dan ook: *'No more victims'.* Een vrijwilliger van COSA werkt vanuit drie 'key principles', waarbij naast ondersteuning controle (monitor) en handhaving van adequaat toezicht en aanvullende therapie een net zo belangrijke rol spelen:

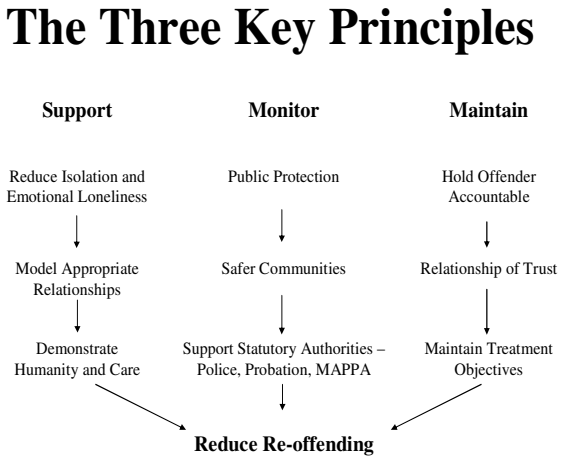

Saunders and Wilson, 2002

3.9 Betekenisvolle lokale praktijken

Het arrondissement Roermond (regio Limburg) van RN kent verschillende regionale projecten waarbij samengewerkt wordt met vrijwilligers. Momenteel krijgen deze projecten vorm door twee enthousiaste, ervaren en toegewijde reclasseringswerkers die in hun eigen tijd (dus vrijwillig) de vrijwilligers begeleiden. Vanuit de organisatie wordt dit beperkt gefaciliteerd, bijvoorbeeld in de vorm van het gebruik maken van (vergader)ruimte van RN en een bijdrage in de onkosten. In 1998 werden pilotprojecten met vrijwilligers verspreid over het land gestart, waarbij een van de pilots in Roermond werd opgestart, dezelfde vrijwilligersgroep is nog steeds actief in verschillende huidige projecten. Hierin wordt samengewerkt met de zelfstandige vrijwilligersgroep Interkerkelijk Nazorgproject ex-gedetineerden Sittard (INES). De vrijwilligersgroep INES in Sittard bestaat uit 15 leden, de vrijwilligersgroep in Roermond uit 12 leden. De groep Roermond vergadert om de vijf weken, de groep uit Sittard eenmaal per twee maanden, tweemaal per jaar worden er thema-avonden georganiseerd waarbij de groepen elkaar ontmoeten. Het doel van de vergaderingen is dat de vrijwilligers hun persoonlijke ervaringen delen en zaken rondom hun activiteiten worden besproken. De scholing van vrijwilligers wordt van groot belang geacht, in het verleden werd door het orgaan 'Symbiose' ondersteuning geboden rondom scholing. Momenteel verzorgen de reclasseringswerkers zelf deze ondersteuning en nodigen soms bijvoorbeeld gastsprekers uit om voorlichting te geven. Daarnaast organiseren de reclasseringswerkers zelf voorlichting, bijvoorbeeld over TBS. Wat betreft het werven van de vrijwilligers merkt de reclasseringswerker op dat dit geen problemen geeft: "mensen zijn bereid en geïnteresseerd om mee te doen". Een korte toelichting op de verschillende activiteiten:

Ouder Kind Project

Sinds september 1999 loopt dit project, waarbij vrijwilligers het kind halen en brengen en (incidenteel) een extra activiteit ondernemen ten gunste van het kind. Dit om de negatieve gevolgen van de detentie van de gedetineerde vader voor zijn kind(eren) te verkleinen. Momenteel is men aan het onderzoeken in welke mate deze vorm van vrijwilligerswerk nog verdiept kan worden door te kijken of de vrijwilliger ook invloed kan uitoefenen op het systeem en de vraagstukken die spelen binnen het gezin. Daarbij zou de vrijwilliger, wanneer goed getraind en gecoacht, als rolmodel kunnen optreden. Dit zou een vorm van 'opvoedingsondersteuning tijdens detentie' kunnen zijn, de reclasseringswerker legt uit te streven naar het gebruik maken van programma's uit binnen en buitenland en te komen tot een heldere omschrijving van de praktijken. In verschillende evaluaties wordt dit project positief geëvalueerd, waarbij de vrijwilliger als 'positieve schakel met de samenleving' wordt erkend.

Lotgenotengroep Roermond

Sinds begin 2003 bestaat er een zogenaamde 'lotgenotengroep' met als doel: het (onderling) bieden van emotionele ondersteuning aan relaties van (ex)gedetineerden. Deze groep komt maandelijks bij elkaar en kent een "open karakter".

Individuele contacten

Er is altijd sprake geweest van individuele contacten tussen vrijwilligers en

(ex)gedetineerden, bijvoorbeeld de 'traditionele' bezoeken van een vrijwilliger aan een gedetineerde of het begeleiden van een ex-gedetineerde door een vrijwilliger, al dan niet onder toezicht van de reclassering. Wanneer dit gebeurt wordt er door de vrijwilliger een verslag gemaakt over hoe de contacten zijn verlopen, de toezichthouder krijgt dit verslag ook te zien. De reclasseringswerker omschrijft hoe het van belang is dat er een 'juiste match' is tussen de vrijwilliger en de cliënt. Hij legt uit dat hij deze onder andere op basis van intuïtie en ervaring maakt en er vanaf de start duidelijk afspraken zijn over de rol van de vrijwilliger. Wat betreft het inzetten van een vrijwilliger wordt gebruik gemaakt van een stappenplan (zie bijlage 2).

Maatjesinzet binnen het kader van de maatregel TBS

Vanuit de Tbs-kliniek blijkt vraag naar ondersteuning van vrijwilligers bij het resocialisatieproces, dit kan worden opgenomen in het plan waarbij helder staat omschreven wat de taak van de vrijwilliger is. De vrijwilliger wordt omschreven als 'ruggensteun' bij praktische zaken. Het gaat dan vaak om personen die moeite ondervinden bij algemene dagelijkse levensfuncties dan wel zelfredzaamheid. Om sociale isolatie te voorkomen en een 'aansluiting' met de samenleving te vinden kan een vrijwilliger worden ingezet. Dit wordt besproken tijdens de behandelbesprekingen binnen de Tbs-kliniek, waarbij een coördinator van de reclassering wordt benaderd met vraag of hij een vrijwilliger kan inzetten. Taken van de vrijwilliger worden omschreven als: extra ondersteuning, luisterend oor bieden, advies voor omgang met buren en buurtgenoten, tips voor vrijetijdsbesteding, samen koken/eten, klussen, financiële en algemene administratie ordenen, ondersteuning bij budgetteren, helpen met vervoer etc.

Maatjesproject Heerlen

Sinds maart 2009 is binnen het veiligheidshuis in Heerlen de pilot "maatjesproject" gestart waarbij een reclasseringswerker uit Roermond dit project invulling geeft op grond van zijn ervaring in het werven en werken met vrijwilligers. Het idee is dat vanuit het veiligheidshuis de 'veelpleger' wordt gekoppeld aan een maatje en afhankelijk van de situatie deze vrijwilliger een ondersteunende rol kan hebben bij de re-integratie en het voorkomen van recidive. De eerste ervaringen zijn positief, waarbij cliënten te kennen geven het bijzonder te waarderen dat "iemand van buiten en belangeloos" hem ondersteunt. Vrijwilligers proberen een gezond sociaal netwerk en een leven zonder criminaliteit te bevorderen.

Samengevat kent de reclassering in de regio Limburg verschillende varianten van de inzet van vrijwilligers, variërend van het faciliteren van vervoer voor het kind tot een maatjesconstructie in het kader van TBS (met voorwaarden). Vanuit beleid in Roermond wordt genoemd dat het essentieel is om de status en positie van vrijwilliger aan te geven, waarin een duidelijke onderbouwing gegeven moet worden waarom een vrijwilliger nodig is, wat er nodig is en hoe er omgegaan moet worden met vertrouwelijke informatie. Dit zou opgenomen moeten worden in beleid zodat verantwoordelijkheid helder geregeld is. Momenteel wordt er tijdens toezicht voorzichtig gebruik gemaakt van de 'maatjesconstructie', waarbij de reclasseringswerker die als 'coördinator' optreedt als eerste aan de toezichthouder vraagt waarom een vrijwilliger nodig is en wat de verwachting is. Ook in de regio Limburg werd het vrijwilligerswerk volgens landelijk beleid formeel 'uitbesteed' (of 'ingehuurd') bij Humanitas, dit bleek in de praktijk echter niet te werken. Humanitas was ten tijde van de overdracht in deze regio minder zichtbaar en de vrijwilligers

voelden zich beter thuis in hun eigen zelfstandige organisatie. Tevens was in deze de expertise van het werken met vrijwilligers ook 'in huis' van de reclassering.

3.10 Betekenisvolle internationale praktijken

Toezicht in Zweden

In Zweden gaat de plaatsing onder toezicht gepaard met een proeftijd van drie jaar. Onderdeel van deze proeftijd is dat de veroordeelde voor een bepaalde periode onder intensief toezicht wordt gesteld. Van dit intensieve toezicht wordt 40% uitgeoefend door vrijwilligers (Jacobs, Van Kalmthout & Von Bergh, 2006). Het intensief toezicht wordt opgedragen aan de reclassering, waarbij zowel een professionele reclasseringswerker als een onder verantwoordelijkheid van de reclassering opererende vrijwilliger kan worden ingeschakeld. In dit kader wordt het volgende geschreven: "Met name Ulla Bondeson wijst erop dat naarmate bij de ondertoezichtstelling het accent meer op controle en minder op begeleiding en ondersteuning ligt, het risico op recidive lijkt toe te nemen. In dit verband wijst zij ook op het grote belang van de inzet van vrijwilligers, die minder georiënteerd zijn op controle en meer inspelen op achtergronden, problemen en behoeften van de ondertoezichtgestelden" (Jacobs, Van Kalmthout & Von Bergh, 2006).

Restorative justice

In "the Role and Attitudes of Restorative Board Members: A Case study of Volunteers in Community Justice"(2004) wordt gesproken over "partnerships" tussen "the community and citizenparticipation in criminal justice programs". In dit kader wordt "the position statement of the American Probation and Parole Association (Appa)" aangehaald (vrij vertaald):

"Derhalve is Appa van mening dat de principes van community justice[1] het werk van de organisatie zal leiden in overeenstemming met haar motto "Community Justice en Safety for All"."

- De gemeenschap, met inbegrip van individuele slachtoffers en overtreders, is de uiteindelijke klant alsmede partner van het rechtssysteem;
- Onderdelen van dit rechtssysteem en burgers zijn partnerschappen voor actie overeengekomen die zich inspannen voor de veiligheid en het welzijn van de gemeenschap;
- Het probleem wordt bij voorkeur opgelost binnen de gemeenschap, en burgers werken samen om slachtofferschap te vermijden, conflicten op te lossen en de vrede te bewaren;
- Misdaad wordt aangepakt door sociale stoornissen, criminele activiteiten en gedrag aan te pakken, en door overtreders verantwoordelijk te houden voor het letsel dat zij de slachtoffers en de gemeenschap toebrengen".

Dit artikel spreekt over praktijken van 'correctional volunteerism' en blikt terug op hoe reclassering in 1841 begon als ondertoezichtstelling door onbetaalde, vrijwillige burgers. De vormen van deze 'reparative boards' verschillen, de kern bestaat uit vrijwillige burgers die een ontmoeting hebben met 'daders' en onderhandelen over een 'restorative justice

[1] Het toepassen van straffen en begeleiding zoveel mogelijk in, en in samenwerking met de samenleving, en niet daarbuiten, zoals in detentie.

contract', waarin bijvoorbeeld opgenomen kan zijn dat de dader 'community service' moet verrichten of een excuusbrief moet schrijven. De conclusies van dit artikel luiden:

- Vrijwilligers zijn effectief omdat ze minder dan professionals tegenstrijdige belangen hebben, zij worden niet gezien als 'bedreiging' want zij hebben een andere 'autoriteit' dan de reclasseringswerker;
- Vrijwilligers kunnen gezien worden als 'de morele stem van de gemeenschap' in plaats van als instrumenten van de overheid;
- Het vrijwillige karakter geeft de ander een andere boodschap, de dader krijgt het idee dat een onbetaalde kracht uit betrokkenheid zich voor hem inzet, daarmee leveren ze een unieke vorm van sociale controle die afwijkt van professionele krachten.

Volunteers binnen de reclassering in de VS.

Verschillende reclasseringsorganisaties die in de VS op regionaal county-niveau zijn georganiseerd maken (in tegenstelling tot de federale reclassering) intensief gebruik van vrijwilligers. Binnen de afdelingen is doorgaans een driedeling van hun inzet te zien:

- In het zogenoemde "Volunteers in Probation (VIP) program" zetten vrijwilligers zich in op een wijze die in Nederland onder de 'maatjes' constructie valt.
- Ten tweede is in veel county's een 'Volunteer Internship Academy (VIA)' ingericht, waarbij aspirant reclasseringswerkers als vrijwilliger worden ingezet en tegelijk intern worden opgeleid tot professional. Deze vrijwilligers krijgen in toenemende mate ook professioneel getinte begeleidende en controlerende taken op zich.
- Ten derde is er het "Volunteer Probation Officer (VPO)" programma, waarbij vrijwilligers na een intensieve training, en met de nodige supervisie en bijscholing, aanvullend worden ingezet voor begeleidende en controlerende taken. Ook in Japan worden vrijwilligers in deze context ingezet. In bijvoorbeeld Orange County (Californië) werken deze 'officers' aan de volgende taken[2]:
  - Aanvulling op onderzoek (diagnose en advies);
  - Juridisch dossieronderzoek / opvragen gegevens;
  - Contacten met slachtoffers en respondentenonderzoek;
  - Begeleiding van laag-risico cliënten;
  - Huisbezoek, werkbezoek, detentiebezoek;
  - Telefonische controle op het nakomen van afspraken;
  - Controleren van huisvesting en werkgever;
  - Tolken;
  - Begeleiding van jongeren in programma's om druggebruik tegen te gaan.

3.11 Analyse: Bandbreedte van de activiteiten

In voorgaande paragrafen is een range van activiteiten te onderscheiden waar vrijwilligers worden ingezet bij het begeleiden en ondersteunen van (ex-)reclasseringscliënten of (ex-) gevangenen. Hierbij zijn zowel binnen als tussen de vrijwilligersorganisaties en reclasseringwerkers verschillen in opvatting zichtbaar. Zo wordt door een reclasseringswerker de TBS-context gezien als een context waar je niet aan vrijwilligers moet denken. Een deel van de reclasseringswerkers ziet dit juist als een geschikte context en zien ook mogelijkheden om vrijwilligers bijvoorbeeld in te zetten bij huiselijk geweld als coach of als rolmodel. Daarnaast zien ze mogelijkheden om ook bij de vroeghulp gebruik te maken

[2] http://egov.ocgov.com/ocgov/Probation/Volunteer%20Programs

van vrijwilligers, wanneer er bijvoorbeeld spullen thuis opgehaald moeten worden of huisdieren dreigen verwaarloosd te worden.

De verschillen hangen samen met de rol die een vrijwilliger wordt toegedicht en de mate waarin de vrijwilliger binnen zijn rol (indirect) een signalerende of zelfs controlerende functie moet of mag hebben. Over hoe een vrijwilliger moet handelen wanneer het hem of haar opvalt dat een cliënt bijvoorbeeld opeens veel dure spullen thuis heeft staan, verschillen de opvattingen. Zo wordt gesteld dat de vrijwilligers niet "de ogen en oren van toezicht" moeten worden, maar tegelijk dat de vrijwilliger "ook signaleert en daar toch iets mee moet". Wanneer de reclassering, zoals in Limburg, inhoudelijk meer de regie heeft over de vrijwilligers, lijken de vrijwilligers 'breder' te worden ingezet, maar wanneer het 'maatjestraject' lijkt te lopen naast het reclasseringswerk is het overleg met de toezichthouder beperkt.

In de beschrijvingen lijken twee dimensies zichtbaar die van invloed zijn op de bandbreedte van activiteiten waarvoor een vrijwilliger kan worden ingezet:

1. Het recidive- en schaderisico: hoe hoger, hoe meer (inhoudelijke) regie de reclassering neemt en hoe meer er van de vrijwilliger een vorm van afstemming of zelfs verantwoording (rapportage) wordt verwacht en een professionalisering op het forensische vlak, of hoe minder men juist geneigd is van de vrijwilliger gebruik te maken.
2. De tweede dimensie betreft de inzet van vrijwilligers op taken die met criminogene factoren te maken hebben tot de inzet op onderwerpen die niet zozeer criminogeen zijn, als wel beschermende factoren betreffen, waarbij wordt gewerkt aan de levensdoelen die ieder mens probeert te bereiken (de 'primary goods' in het 'good lives model' op het gebied van basisbehoeften, relaties en persoonlijke ontwikkeling).

De eerste dimensie beïnvloedt in hoge mate de positie van de vrijwilliger ten opzichte van de toezichthouder of de vrijwilligerscoördinator, en daarmee de aard van hun contact. Dit contact kan bij lagere risico's bestaan uit een 'vinger aan de pols houden' (hoewel het niet noodzakelijk is dat het hier bij blijft) tot een contact bij hogere risico's waarin de vrijwilliger vooraf heldere afspraken moet hebben gemaakt over zijn taak binnen het toezichttraject en de vrijwilliger hierover aan de toezichthouder (of de vrijwilligerscoördinator) rapporteert en bij zorgen deze –mogelijk via de coördinator- uitspreekt. De vrijblijvendheid is dan verlaten– en daarmee één van de aspecten die de vrijwilliger kenmerkt: geen relatie met Justitie. Het is begrijpelijk dat de opvattingen over de specifieke inzet van vrijwilligers zich met name rond deze afweging centreren.

Bij de tweede dimensie noemt een deel van de vrijwilligersorganisaties uitsluitend doelen die zich richten op versterking van beschermende factoren, wanneer zij spreken over "op de koffie gaan" en "het voorkomen van een sociaal isolement". Slechts enkele vrijwilligersorganisaties leggen expliciet een directe relatie met criminaliteit en criminogene factoren, bijvoorbeeld Delinquentie en Samenleving. Onder reclasseringswerkers heerst de opvatting dat het onderscheid tussen wel en niet delictgerelateerde factoren in de praktijk bij de inzet van een maatje vaak onhoudbaar is, en er sprake is van overlap. Zo kan huisvesting op het moment van de diagnose niet als delictgerelateerde factor worden gesignaleerd, maar als iemand dakloos raakt komt de reclasseringswerker alsnog in actie. Ook sociale inbedding is weliswaar een beschermende factor, maar gebrek hieraan kan ook samenhangen met het delictgedrag, en dus een specifieke criminogene factor zijn, die bijdraagt aan het recidiverisico. Dit is bijvoorbeeld een uitgangspunt van de methode COSA, waarin sociaal

isolement wordt benoemd als factor die samenhangt met recidive en waar vrijwilligers bovendien expliciet ook een controlerende en handhavende taak hebben. Ook het betrekken van vrijwilligers binnen de TBS-context vraagt om een specifieke omschrijving van de mogelijk controlerende taak van de vrijwilliger. En wanneer de cliënt met de vrijwilliger aan bijvoorbeeld budgetteringsvaardigheden of elementaire sociale vaardigheden werkt, kan hiervan ook een recidivebeperkende werking uitgaan.

Het onderscheid tussen 'wel of niet werken aan criminogene factoren / recidivevermindering door de vrijwilliger' is dus een paradox, en zowel de reclassering als de vrijwilligersorganisaties kunnen hun (beleids-) standpunten over de inzet van vrijwilligers eigenlijk niet op dit onderscheid baseren. De taak van de vrijwilligers kan daarom 'breder' gezien worden, omdat zij bedoeld of onbedoeld altijd een aanvulling vormen op de activiteiten van de reclassering in het kader van ondersteuning en resocialisatie, en in enkele gevallen zelfs in het kader van risicomanagement (eerste dimensie).

In onderstaand schema is een 'verzameling' opgenomen van de eerder genoemde activiteiten van de vrijwilliger per criminogene factor (RISc schaal). Het schema is niet volledig, maar heeft als doel een algemene indruk te geven van de genoemde activiteiten en een omschrijving van het doel van deze activiteiten:

Criminogene factor	**Genoemde activiteiten**	**Kader**	**Doel**
Delictgeschiedenis	Signaleren terugval	COSA	Verminderen recidive
Huisvesting en wonen	Klussen in huis doen Helpen met verhuizen	Maatje Maatje	Ondersteuning Ondersteuning
Opleiding, werk en leren	Tips voor invullen vrije tijd Helpen bij inschrijven, solliciteren, lees- of huiswerk	Maatje	Integratie Resocialisatie
Inkomen en omgaan met geld	Rekeningen helpen ordenen en budgetteren Formulieren helpen invullen	Maatje Maatje	Ondersteuning Ondersteuning
Relaties met partner/gezin	Opvoedingsondersteuning Signaleren terugval	OKD	Ondersteuning Verminderen recidive
Relaties met vrienden	Hulp bij opbouw sociaal netwerk Samen koken eten Koffiecontact Wegwijzen naar nieuwe vereniging	Maatje Maatje Maatje Maatje	Sociale inclusie Resocialisatie
Drugsgebruik	Aanmoedigen volhouden behandeling	Maatje	Ondersteuning
Alcoholgebruik	Aanmoedigen volhouden behandeling	Maatje	Ondersteuning
Emotioneel welzijn	Extra steun in rug Belangstelling tonen Luisterend oor Er zijn op moeilijk moment	Maatje Maatje Maatje Maatje	Ondersteuning Resocialisatie
Denkpatronen, gedrag en vaardigheden	Advies voor omgang met buurtgenoten Meegaan naar instantie	Maatje Maatje	Resocialisatie
Houding	Ondersteunen in het houden aan (toezicht)afspraken Aanmoedigen en stimuleren volgen gedragsinterventie	Maatje	Ondersteuning Voorkomen uitval = recidive vermindering
Overige factoren	Helpen met vervoer Bezoek brengen aan kliniek Bezoeken in P.I Deelnemen groepsgesprek Sport Koken Les Nederlands Stimuleren van een hobby Hand-in-hand begeleiding, meedenken, ondersteunen waar nodig	Maatje Maatje Bezoekvrijwilliger Maatje Maatje Maatje Maatje Maatje	Ondersteuning Resocialisatie

De termen ondersteuning en resocialisatie lijken op sommige plaatsen inwisselbaar, daar ondersteuning vaak wordt gezien in het kader van resocialisatie. Veel van de genoemde taken vallen onder de definiëring van het zijn van een 'maatje', waarin als voordelen worden genoemd dat de vrijwilliger een schakel is tussen justitie en samenleving, een eigen bijdrage levert uit persoonlijke betrokkenheid en het sociaal isolement doorbreekt.
Wanneer de begeleiding meer toegespitst is op een criminogene factor is er sprake van een intensievere bemoeienis (of regiefunctie) vanuit de reclassering.

Afgaand op de uitspraken van de reclasseringswerkers en de huidige praktijk kunnen vrijwilligers bij wijze van aanvullende ondersteuning worden ingezet bij verschillende activiteiten, waarbij het voorkomen van een sociaal isolement en het verlenen van (praktische) ondersteuning, bijvoorbeeld bij financiën, met de post of het contact met instanties, centraal staan.

Samengevat kan de vrijwilliger worden ingezet om 'algemene (sociale) ondersteuning' te bieden of specifiek op een criminogene factor. Vanuit regionaal beleid wordt hier de noodzaak gesignaleerd om dit beleidsmatig in te kaderen zodat toezichthouders, conform de werkwijze van toezicht, een route of plan van aanpak uitzetten waarin duidelijk wordt om welke redenen en bij welke factoren een vrijwilliger wordt ingezet. De activiteiten van de vrijwilliger kunnen derhalve variëren, van het bieden van praktische ondersteuning tot het bieden van een luisterend oor tot het signaleren van een terugval in recidivegedrag en het hierop aanspreken van de cliënt.

Tevens wordt door verschillende medewerkers de vrijwilliger een rol van 'aanmoediger' toegeschreven, waarmee wordt bedoeld dat de vrijwilliger de cliënt kan ondersteunen in het proces dat hij doormaakt, waarbij hij bijvoorbeeld wordt aangemoedigd om naar zijn gedragsinterventie te gaan of met de vrijwilliger het volhouden van het toezicht bespreekt.

De range van activiteiten sluiten aan bij onderzoek naar het desistance-proces, waarin sociale ondersteuning en rolmodellen van groot belang worden geacht om te (kunnen) kiezen voor een leven zonder criminaliteit.

3.12 Advies vrijwilligerstaken

In hoofdstuk twee adviseren we positief over het opzetten van een vrijwilligersafdeling binnen RN, zij het binnen de missie van RN in brede zin, waardoor de inzet van vrijwilligers ook in de context van risicomanagement en gedragsverandering moet plaatsvinden. Op die basis adviseren we aan het slot van dit hoofdstuk specifiek over de vrijwilligerstaken, aan de hand van drie 'assen' waar een vrijwilliger op ingezet kan worden:

1. In nagenoeg alle gevallen: re-integratie/resocialisatie, terugdringen detentieschade en/of schade aan zichzelf;
2. In specifieke gevallen: Terugdringen recidive en/of schade aan anderen;
3. In specifieke gevallen: Terugdringen van schade aan het proces; ervoor zorgen dat iemand zich houdt aan de voorwaarden, niet uitvalt uit een therapie of interventie, en toezicht goed doorloopt.

Een combinatie van taken op As 1 met taken op As 2 en/of As 3 is voor een vrijwilliger binnen Reclassering Nederland altijd aan de orde.

Op deze drie assen kunnen eerder omschreven en aanvullende taken plaatsvinden, waarbij tevens per 'as' verschillende 'eisen' aan en kenmerken van vrijwilligers geformuleerd kunnen worden. Op de verschillende kenmerken gaat hoofdstuk vier in. Wat betreft de taken van vrijwilligers op de verschillende assen zijn twee kerntaken te onderscheiden:

- Ondersteuning bij As 1
- Signalering bij As 2 en As 3

Ondersteuning vindt plaats op de as van duurzame re-integratie/resocialisatie. Het kan bijvoorbeeld als (algemene) doelen hebben: het bevorderen van het sociaal netwerk, het voorkomen van een sociaal isolement, het ondersteunen in het overbruggen van taalproblemen, het ondersteunen in het 'zelfstandig vormgeven' van iemands leven, kortom: de taken die een 'maatje' worden toegeschreven. Zoals eerder besproken is het onderscheid delictgerelateerde en niet-delictgerelateerde factoren binnen een maatjesconstructie onhoudbaar. Het uitgangspunt bij ondersteuningsactiviteiten is echter dat iemand *een ondersteuningsbehoefte* heeft en een 'maatje' wordt ingezet om in deze ondersteuningsbehoefte te voorzien.

Bij *signalering* is het uitgangspunt dat naast een *ondersteuningsbehoefte* iemand een *signaleringsbehoefte* heeft (vergelijk COSA). Dit betekent dat iemand behoefte heeft aan een vrijwilliger die, bijvoorbeeld aan de hand van het delictscenario of bekende risicosignalen, signaleert of er mogelijk sprake is van signalen die duiden op een terugval in delictgedrag of het zich niet houden aan de voorwaarden, en de cliënt hier mogelijk op aanspreekt. De vrijwilliger heeft hier een expliciet signalerende (of handhavende) functie. Door verschillende reclasseringswerkers wordt deze signalerende functie als mogelijkheid gezien, bijvoorbeeld bij huiselijk geweld of zedendelicten. Bij verschillende criminogene factoren kan signalering (en het confronteren met deze risicosignalen) zinvol zijn, bijvoorbeeld alcohol- en druggebruik, omgang met vrienden en emotioneel welzijn. Bij deze categorie is er doorgaans sprake van een hoog (letsel)risico, een intensief risicomanagement en mogelijk maatschappelijk gevoelige delicten. Cliënten in het kader van TBS vallen in deze categorie, daar hier sprake is van een complexe samenhang van verschillende factoren met een hoog recidive- en letselrisico. Hierbij moet opgemerkt worden dat Reclassering Nederland de eindverantwoordelijkheid heeft en dat er in navolging van COSA sprake is van professioneel georganiseerde inzet van vrijwilligers. Samengevat luidt het advies:

Vrijwilligers kunnen worden ingezet met verschillende doelen en uitgangspunten. Wij adviseren Reclassering Nederland vrijwilligers in te zetten bij cliënten met de volgende kenmerken:

1. *De cliënt heeft een ondersteuningsbehoefte. Daartoe kan een vrijwilliger worden ingezet bij wijze van (algemene) ondersteuning, bijvoorbeeld om een taalbarrière te overbruggen, om algemene (sociale) ondersteuning te bieden, om koffie te drinken, kortom, om 'maatjesactiviteiten' te verrichten. Deze taken kunnen ook door vrijwilligers van andere organisaties worden uitgevoerd.*
2. *De cliënt heeft naast een ondersteuningsbehoefte ook een signaleringsbehoefte. De vrijwilliger wordt dan (methodisch) ingezet met een signaleringsfunctie om, bijvoorbeeld aan de hand van het delictscenario, terugvalsignalen te signaleren en de cliënt hier –in overleg met de toezichthouder- op aan te spreken. Het is een voorwaarde dat de cliënt zelf de signaleringsbehoefte uit.*

Voor vrijwilligerswerk waarbij ondersteunen en signaleren worden gecombineerd, adviseren wij Reclassering Nederland een interne afdeling op te zetten, waarbij wij voor de signalerende taak adviseren om COSA als inspiratie te gebruiken. Dit advies heeft ook gevolgen voor Diagnose & Advies, daar in deze fase al een ondersteunings- of signaleringsbehoefte vastgesteld kan/moet worden.

4 Kenmerken van vrijwilligers

4.1 Kenmerken

Verschillende 'taken' en 'rollen' vragen om verschillende 'kenmerken' van vrijwilligers. Dit hoofdstuk beschouwt eerst de 'kenmerken' van vrijwilligers zoals ze momenteel worden omschreven en genoemd door reclasseringswerkers. Vervolgens doet het suggesties naar aanleiding van hoofdstuk twee en drie over welke 'soorten en kenmerken' van vrijwilligers op de verschillende assen en taken ingezet kunnen worden.

4.2 Maatjesproject

In de verschillende 'maatjesprojecten' worden –overeenkomstige- kenmerken van vrijwilligers benoemd die tevens door de reclasseringswerkers mondeling worden bevestigd. Het gaat –globaal- om de volgende kenmerken:

- Sociaal zijn ingesteld, communicatief;
- Is bereid tot samenwerken;
- Heeft een stabiele achtergrond;
- Is gemotiveerd naar doelgroep;
- "Ervaringsdeskundigheid" (met Justitiecontact) mag;
- Die over justitiële maatregelen heen kunnen kijken en de ander als mens willen ontmoeten;
- Kan ondersteunen, bevestigen en durft te spiegelen;
- Stevig in de schoenen staan;
- Bewijs van goed gedrag kunnen overleggen.

Uit de 'oude' reclasseringsregeling worden de volgende kenmerken nog benoemd. De vrijwilliger is iemand die…:

- De doelstelling van de reclassering onderschrijft;
- Onbevooroordeeld staat ten opzichte van reclasseringscliënten;
- Zich wil binden aan een overeengekomen periode of taak;
- Zich wil houden aan huisregels en afspraken;
- Begeleiding accepteert;
- Bereid is scholing te volgen.

Door alle organisaties wordt het belang van scholing en training onderschreven, bijvoorbeeld in gesprekstechnieken. Hoe meer de nadruk ligt op 'recidivevermindering' en hoe hoger het letselrisico, hoe meer scholing, lijkt het uitgangspunt.

4.3 COSA

COSA beoogt invloed uit te oefenen op het recidiverisico. Zoals besproken heeft de vrijwilliger bij COSA ook een signalerende en handhavende rol. Derhalve is het 'vrijwilligersprofiel' ook scherper geformuleerd en de training, zoals verwacht, intensiever. Vrijwilligers bij COSA moeten voldoen aan het volgende profiel (Höing et al, 2009):

- "stabiele leden van de gemeenschap zijn;
- bekend zijn in de lokale gemeenschap (wordt gecheckt door middel van referenties);

- aantoonbaar beschikken over een zekere mate van rijpheid;
- moeten verantwoord kunnen omgaan met grenzen en verantwoordelijkheden;
- er moet sprake zijn van balans in hun levensstijl en hun opvattingen".

Ook de trainingen zelf functioneren als screenings- en selectie-instrument.
De oorspronkelijke vereisten omvatten ook de eis "a believe in Restorative Justice", waarbij de opvatting van reclassering als organisatie die recht doet zichtbaar is.
De onderwerpen van de training omvatten in Engeland (Höing, Caspers & Vogelvang, 2009):

- "Informatie over achtergronden, missie, doelstelling en werkwijze van Cirkels;
- Houding en overtuigingen van potentiële cirkeldeelnemers (vrijwilligers);
- Rollen en verantwoordelijkheden van vrijwilligers;
- Persoonlijke grenzen en zelfzorg;
- Groepsdynamica;
- Informatie over behandelprogramma's voor zedendelinquenten (theorie en praktijk d.m.v. casuïstiek);
- Informatie over terugvalpreventie".

Het specifieke karakter van COSA komt tot uiting in het vrijwilligersprofiel, in de drie verschillende taken van de vrijwilliger (ondersteuning, controle en handhaving) waarbij de training hierop is afgesteld en eveneens de functie van een aanvullende screening heeft.

4.4 Soorten vrijwilligers

De motieven en achtergronden van vrijwilligers kunnen onderling verschillen. Het profiel van het 'maatjesproject' is algemener geformuleerd, daar waar COSA een scherpere afbakening kent. Wederom geldt: hoe meer het is gericht op recidivefactoren en risicobeheersing, hoe scherper het profiel geformuleerd wordt en hoe meer scholing en training. Afgaand op de verschillende assen in hoofdstuk twee kunnen twee groepen vrijwilligers worden onderscheiden:

- Vrijwilligers uit de samenleving;
- Vrijwilligers met een (delict)verleden.

In de bestaande profielen gaat de meeste aandacht uit naar de eerste groep: de betrokken burger die een (aanvullende) bijdrage levert aan integratie en het voorkomen van recidive. Dit is opvallend, omdat de activiteiten die betrekking hebben op "ervoor zorgen dat iemand zich houdt aan de voorwaarden, uitval voorkomen" activiteiten kunnen zijn waarin men aan een ex-reclasseringscliënt kan denken, omdat bij het proces van desistance, waar het volgen van bijvoorbeeld een gedragsinterventie deel uit kan maken, 'rolmodellen' van belang zijn. Hierbij geldt dat een 'ideaal rolmodel' - een foutloos voorbeeld - vaak minder effect sorteert, omdat dit voor de cliënt vaak een onhaalbaar en daarmee ontmoedigend ideaal is, een spiegel van zijn eigen eerdere falen. Wanneer een rolmodel zelf ook toezicht heeft meegemaakt en een vergelijkbare achtergrond heeft en zijn succes met de nodige pijn en moeite heeft bereikt, is het rolmodel meer geschikt om de cliënt niet vijf maar vijftig keer eraan te herinneren en aan te moedigen zijn toezicht te doorlopen (Sawyer 2003, geciteerd in Vogelvang 2009). Sawyer geeft in "Probation and Post-Prison Supervision: Strategies for Succes" tips voor het succesvol doorlopen van toezicht op basis van zijn ervaring als reclasseringswerker en reclasseringscliënt.

Het 'zélf zijn van een rolmodel' kan een belangrijke uiting zijn van het desistance proces van de vrijwilliger met een (delict)verleden (Maruna & Toch 2001).

4.5 Advies vrijwilligersprofielen

Het advies uit hoofdstuk drie kan nu aangevuld worden met een advies rondom de vrijwilligersprofielen. Het profiel van de vrijwilliger die zich op ondersteuning richt sluit aan bij de bestaande profielen van vrijwilligers die de rol van 'maatje' op zich nemen. In dit profiel staan communicatieve vaardigheden, stevig in de schoenen staan en motivatie centraal. Voor de vrijwilliger die zich richt op de signaleringsbehoefte moet een specifieker profiel worden ontwikkeld, waar COSA als model voor kan dienen. Dit betekent dat er naast algemene ondersteuningsvaardigheden, zoals algemene communicatievaardigheden, ook gekeken wordt naar de positie van de vrijwilliger in de lokale gemeenschap. Daarnaast moet de vrijwilliger naast *ondersteunen* ook kunnen *signaleren.* Dit betekent dat het vrijwilligersprofiel aangevuld moet worden met bijvoorbeeld:

- Contact kunnen leggen en onderhouden met relevante professionals;
- Constructief iemand kunnen confronteren wanneer er sprake is van terugvalsignalen;
- Terugvalsignalen kunnen herkennen;
- Manipulatie kunnen herkennen en hiermee om kunnen gaan;
- De cliënt kunnen aanmoedigen zich aan de gestelde doelen te houden;
- De cliënt verantwoordelijk kunnen houden voor het bereiken van behandeldoelen en hulp en ondersteuning kunnen bieden in het leiden van een delictvrij leven.

Binnen dit profiel speelt de mogelijkheid om signalen te (leren) herkennen een centrale rol. Dit betekent dat, vergelijkbaar met COSA, de vrijwilliger hiervoor een (intensieve) training moet volgen, waarbij de vrijwilliger verder gescreend wordt en de benodigde vaardigheden leert. Daarnaast speelt (de mogelijkheid tot) samenwerking met de professional een grotere rol in dit vrijwilligersprofiel.

4.6 Juridische positie van vrijwilligers

Door gebrek aan een actueel beleidskader 'leunen' regionale initiatieven op de bereidwilligheid van reclasseringswerkers. Zo zijn er afspraken over privacy (geven van mobiele nummer, adres etc.) en afspraken rondom veiligheid, waarbij de coördinator aanspreekpunt is (zie bijlage 3 & 4). Rechten en plichten zijn bij vrijwilligersorganisaties vastgelegd in een vrijwilligerscontract. Op lokaal niveau zijn verzekeringen via de gemeente of de organisatie georganiseerd, maar er is onduidelijkheid over waar formeel verantwoordelijkheden liggen.
COSA daarentegen kent een uitgebreide omschrijving van richtlijnen rondom bijvoorbeeld telefonisch contact, individueel contact en een uitgebreid "Health & Safety" beleid (zie bijlage 5). Het advies luidt dan ook om beleid te ontwikkelen waarin duidelijk wordt wat de positie van de vrijwilliger is, waarbij COSA als inspiratie gebruikt kan worden. Uitgangspunt is vanzelfsprekend dat Reclassering Nederland de eindverantwoordelijkheid houdt voor de uitvoering van haar kerntaken, vrijwilligers kunnen hier in verschillende vormen een rol spelen (vanuit een ondersteuningsbehoefte en een signaleringsbehoefte), waarbij bij de signaleringsbehoefte er een expliciete taak van Reclassering Nederland ligt op het gebied van training en het houden van de regie, hoofdstuk vijf gaat hier dieper op in.

5 De plaats van vrijwilligers

5.1 Huidige organisatievormen

Dit visiedocument heeft verschillende voorbeelden van betekenisvolle praktijk verkend, waarbij er in Roermond sprake is van een vorm van 'ingebouwd' reclasseringswerk en men hier beleidsmatige en praktische argumenten voor heeft, terwijl men in Amsterdam juist beleidsmatige en praktische argumenten heeft om samen te werken met Humanitas. De aard van deze argumenten wijken onderling weinig af, zo geeft men te kennen het volgende belangrijk te vinden:

- Expertise over het werken met vrijwilligers;
- Expertise over de doelgroep;
- Brug slaan naar maatschappelijke organisaties;
- Dat de visie van de RN wordt onderschreven.

Specifieke argumenten om het 'in huis' te organiseren worden gezocht in:

- Het specifieke karakter van het werken met reclasseringscliënten;
- Voldoende zicht houden op de inzet van vrijwilligers en of het past binnen toezicht;
- Het is voor de reclasseringscliënt duidelijk;
- Om te voorkomen dat er een versplintering plaatsvindt van vrijwilligersorganisaties en RN zich voortdurend daartoe moet verhouden;
- Om ideologische botsingen te voorkomen (visie van RN onderschrijven).

Deze verschillende argumenten verklaren waarom, afhankelijk van de geografische locatie, de lokale organisatie van vrijwilligers en de mate van (aanwezige) deskundigheid, reclasseringsorganisaties ervoor kiezen zelf een netwerk van vrijwilligers op te zetten of aansluiting te zoeken bij bestaande vrijwilligersorganisaties. Omdat de vrijwilligersorganisaties met verschillende projecten verschillend over het land zijn verdeeld ligt het bijvoorbeeld in grote steden als Rotterdam en Amsterdam voor de hand om samen te werken met bestaande vrijwilligersorganisaties, terwijl regionaal soms een vrijwilligersorganisatie minder zichtbaar kan zijn en men daarom – en om de aanwezige ervaring- zelf het vrijwilligersnetwerk gaat opzetten. In principe, wanneer er landelijk een gedeelde visie ontstaat over vrijwilligerswerk, kan het uitgangspunt dus zijn dat men daar waar mogelijk –en op basis van gemeenschappelijke doelen zoals omschreven in hoofdstuk 3- samenwerking zoekt.

5.2 Wijze en voorwaarden van organisatie

Vervolgens hangt de wijze van organisatie sterk af van de gekozen vorm en wenselijkheid vanuit de reclassering. In de meest intensieve vorm worden vrijwilligers door de reclassering zelf ingezet op criminogene factoren, beschermende factoren (dus op het voorkomen van recidive en bevorderen van re-integratie) en om uitval van reclasseringscliënten te voorkomen. Wanneer dit het geval is neemt de reclassering het standpunt in dat vrijwilligers een georganiseerde aanvulling vormen op de kernactiviteiten van de reclassering, waarbij inhoudelijke regie noodzakelijk is (vergelijk COSA). De samenwerking met vrijwilligersorganisaties kan dan de vorm aannemen dat RN omschreven 'takenpakketten' heeft, waarbij gekeken wordt of de vrijwilligersorganisaties beschikken over deze vrijwilligers

en zij, indien nodig, worden bijgeschoold door de reclassering. In deze lijkt expertisebundeling onder vrijwilligersorganisaties ook van belang, daar Humanitas bijvoorbeeld regionaal over veel kennis over het werken met ex-gedetineerden kan beschikken, deze kennis kan gedeeld worden met andere afdelingen van Humanitas.

Hoe meer gesteld wordt dat de vrijwilliger aanvullende taken verricht waarbij de vrijwilliger ook signaleert, hoe sterker de noodzaak dat er binnen de reclassering een coördinator aanwezig is om inhoudelijk de regie te houden, bijvoorbeeld op 'de juiste match' en de mate van training en supervisie. In Roermond krijgt dit momenteel vorm via een 10-stappenplan, waarin de acties van de begeleider, vrijwilliger en coördinator zijn omschreven (zie bijlage 2). Wanneer dit in samenwerking met andere organisaties gebeurt, moet dit goed zijn ingekaderd. Vanuit management en beleid wordt expliciet de vraag gesteld in hoeverre dit haalbaar is wanneer de regie van de reclassering groter moet zijn, bijvoorbeeld bij mensen met een hoog recidive- en gevaarsrisico. Vooralsnog lijken de vrijwilligersorganisaties niet afwijzend tegenover deze vorm van samenwerking te staan, alle partijen geven aan dat heldere afspraken over afbakening taak vrijwilliger - professional en verantwoordelijkheid voorwaarden zijn om succesvol samen te werken.

Mogelijkheden tot samenwerking ontstaan wanneer "de ene actor de ander iets van waarde te bieden heeft. Wanneer de actoren elkaar iets van waarde te bieden hebben, dan spreken we van interdependentie (wederzijdse afhankelijkheid)" (Van Daal, Winsemius & Plemper, 2005). Wanneer op landelijk en lokaal niveau dit besef heerst, heeft samenwerking tussen bijvoorbeeld RN en een vrijwilligersorganisatie kans van slagen. Deze factoren worden ook omschreven door de sleutelfiguren uit het project in Amsterdam, zij spreken over "een gemeenschappelijk streven". In "Vrijwilligers en beroepskrachten – verslag van een verkennend onderzoek naar hun relatie" (Van Daal, Winsemius & Plemper, 2005) wordt het belang 'rolduidelijkheid' van de professional en vrijwilliger benadrukt waarbij de rolverdeling van Exodus als voorbeeld wordt genoemd: beroepskrachten zijn verantwoordelijk voor de controle (en begeleiding van vrijwilligers) en vrijwilligers voor het menselijk contact, waarbij vrijwilligers worden ingezet om de ex-gedetineerden in contact te brengen met de samenleving. Beroepskrachten zijn hier afhankelijk van vrijwilligers omdat zij de samenleving vertegenwoordigen die volgens hun visie nodig is.
Zij schetsen organisatietypen op grond van positie en rol van vrijwilligers en beroepskrachten:

Vrijwilligers verantwoordelijk voor het primaire proces		Beroepskrachten verantwoordelijk voor het primaire proces	
Organisatie met uitsluitend vrijwilligers	Organisatie met ondersteuning van beroepskrachten	Organisatie met ondersteuning van vrijwilligers	Organisatie met uitsluitend beroepskrachten
Type A	Type B	Type C	Type D

Van Daal, Winsemius & Plemper (2005)

Wanneer vrijwilligers worden ingezet als aanvulling, worden zij ingezet op de kernactiviteit (primair proces) van de reclassering en is er sprake van organisatie type C. Dit hoeft nog niet te impliceren dat de vrijwilligers ook een afdeling hebben binnen RN, maar wel dat er (inhoudelijke) regie wordt gehouden omdat de vrijwilligers worden ingezet op de kernactiviteiten van de reclassering. Dit betekent dat beroepskrachten verantwoordelijk zijn voor het product van de organisatie en in sommige gevallen "worden ondersteund door

vrijwilligers of realiseren vrijwilligers een deel van het product" (Van Daal, Winsemius & Plemper, 2005). Binnen dit type organisaties speelt vooral het vraagstuk rondom taakafbakening. Voorwaarden voor een optimale samenwerking zijn volgens het onderzoek naar vrijwilligers en beroepskrachten (2005):

- Heldere afspraken;
- Erkenning van de dynamiek van het werk waardoor gemaakte afspraken bijna per definitie onder druk staan;
- Open communicatie over grensoverschrijdend gedrag.

Ook wordt benoemd dat wanneer vrijwilligers nadrukkelijk als methodiek worden gehanteerd er andere voorwaarden gelden omdat beroepskrachten "bedenken op welke manier vrijwilligerswerk een geheel eigen bijdrage levert aan de realisatie van organisatie doelstellingen. Met ander woorden, een specifieke kwaliteit van vrijwilligerswerk wordt ingezet als dienst". Dit zou passen binnen de professionalisering die RN doormaakt, waarbij (gedrags-)interventies worden ingezet. De overweging moet gemaakt worden in welke mate vrijwilligers vanuit dat begrippenkader geduid kunnen worden.

5.3 Erkenning van vrijwilligers

Afhankelijk van de vorm kan RN een actieve rol hebben in de werving en training van vrijwilligers. Hierover zijn een paar algemene punten op te merken op basis van onderzoek naar de inventarisatie van vormen van erkenning, waardering en beloning van vrijwilligers (Plemper, Wentink & Broenink, 2005). Zo blijkt er niet zozeer behoefte aan materiële giften of kortingen maar worden een warm woord, een persoonlijk bedankje en interesse van de buitenwereld meer gewaardeerd. Erkenning en waardering zijn belangrijk "maar doorgaans niet in de vorm van grote, materiële geschenken. Het gaat vrijwilligers primair om het vrijwilligerswerk zelf. Dat moet leuk en nuttig zijn. Verder moeten ze zich erkend voelen door persoonlijke aandacht van andere mensen" zo wordt er geconcludeerd.

5.4 Advies ingebouwd of ingehuurd

De argumentatie rondom het al dan niet 'in huis' organiseren van vrijwilligerswerk wordt opgebouwd aan de hand van praktische (geografische) argumenten zoals de aanwezigheid van een vrijwilligersorganisatie en inhoudelijke argumenten over de taak van de vrijwilliger. Dit visiedocument gaat uit van twee uitgangspunten voor de inzet van vrijwilligers: vanuit een ondersteuningsbehoefte of vanuit een ondersteunings- en signaleringsbehoefte. In hoofdstuk vier is besproken dat voor de signaleringsbehoefte er aanvullende (specifieke) kenmerken van belang zijn, daar de vrijwilliger in staat moet zijn om een terugval te signaleren. Deze vorm wordt geïnspireerd door COSA, waarbij de vrijwilliger methodisch wordt ingezet en waarbij er sprake is van professionele organisatie vanuit Reclassering Nederland: de trainingen worden verzorgd, de cirkelcoördinator is een medewerker van Reclassering Nederland en er is sprake van nauwe samenwerking met de toezichthouder. Dit maakt het advies rondom ingebouwd of ingehuurd vrijwilligerswerk tweeledig:

- *Voor de inzet van vrijwilligers bij een ondersteuningsbehoefte is geen aanleiding om binnen Reclassering Nederland een 'vrijwilligersafdeling' op te zetten, de taken die de vrijwilliger (in de vorm van een 'maatje') heeft kunnen worden behartigd door vrijwilligers van bijvoorbeeld Humanitas. Het advies luidt dan ook voor de ondersteuningstaak samenwerking te zoeken met bestaande vrijwilligersorganisaties. De bestaande*

vrijwilligersorganisaties streven naar duurzame re-integratie en resocialisatie, dat sluit aan bij het doel van de inzet van de vrijwilliger bij ondersteuning. Indien regionaal er geen vrijwilligersorganisatie actief is zou bijvoorbeeld contact kunnen worden gezocht met de landelijke organisatie van Humanitas of Exodus om te kijken of er mogelijkheden zijn dat zij een dergelijke afdeling regionaal opzetten. Het advies samenwerking te zoeken betekent dat er mogelijk een vrijwilligerscoördinator aangesteld moet worden die als aanspreekpunt kan dienen.

- *Voor de inzet van vrijwilligers bij een signalerings- en ondersteuningsbehoefte luidt het advies een afdeling binnen Reclassering Nederland op te zetten. Deze afdeling houdt de regie over de werving, training en inzet van deze specifieke vorm van vrijwilligerswerk. Dit advies wordt gefundeerd binnen de professionalisering die Reclassering Nederland heeft doorgemaakt en de specifieke taak van deze vrijwilliger. De inzet van vrijwilligers op basis van een signaleringsbehoefte vraagt om professionele training van deze vrijwilligers, er is sprake van het methodisch inzetten van vrijwilligers. Bij deze categorie gaat het doorgaans om intensief risicomanagement en een hoog recidive- en letselrisico. Reclassering Nederland neemt hier haar verantwoording door de organisatie op zich te nemen, waarbij van de opzet van COSA geleerd kan worden.*

6 Financieringsmogelijkheden

6.1 Vanuit de eigen organisatie

Het huidige, outputgestuurde, beleid biedt geen mogelijkheden voor het financieren van de inzet van vrijwilligers. Een mogelijkheid die wordt genoemd door een leidinggevende is het te financieren via ondernemerschap, waar vanuit ook wordt geprobeerd op het gebied van lokale veiligheid lokaal een bijdrage te leveren. Het 'decentrale besturingsconcept' biedt ruimte voor regionaal initiatief en ondernemerschap volgens het 'competentieprofiel regiomanager Reclassering Nederland'. Wel staat in een van de volgende zinnen dat "zij zich committeren aan de visie en gemeenschappelijke kaderstelling van Reclassering Nederland. Immers, 'afspraak is afspraak'.
Er zijn vooralsnog geen andere (structurele) mogelijkheden tot financiering, behalve via zogenaamde zijwegen, bijvoorbeeld afwijkende eisen stellen rondom productie zodat een medewerker 'ruimte' krijgt om zich bezig te houden met de inzet van vrijwilligers. Wel kan het zijn dat als er (landelijk) een gedeelde visie op het werken met vrijwilligers ontstaat er met justitie onderhandeld kan worden of en hoe dit tot de taken van de reclassering kan behoren.

6.2 Vanuit Wmo-perspectief

Parallel aan ontwikkelingen als modernisering en professionalisering wordt er gesproken over de ontwikkeling van de 'civil society' waarbinnen (verbanden tussen) vrijwilligers, verenigingen en burgerinitiatieven centraal staan. De overheid heeft wisselend invulling gegeven aan haar rol van regisseur binnen de verzorgingssamenleving, waarbij steeds meer plaats wordt ingeruimd voor een participatieve democratie en een besef dat het zorgstelsel heringericht moet worden. Binnen deze context is de Wmo tot stand gekomen, die expliciet een beroep doet op eigen verantwoordelijkheid, familie en de inzet van vrijwilligers. Parallel met deze ontwikkeling zijn gemeenten ook specifiek vrijwilligersbeleid gaan voeren, waarbij Rotterdam in haar beleid expliciet aandacht heeft voor de dynamiek tussen overheid en civil society en sinds de jaren '90 is begonnen met een stimulerend en voorwaardenscheppend vrijwilligersbeleid.
De Wmo kent beleidsdoelen en inhoudelijke maatschappelijke doelen, waarbij het centrale maatschappelijke doel 'participatie' (meedoen) en zelfredzaamheid is. De verwachting is dat dit sociale samenhang als gevolg heeft (Kwekkeboom et al., 2009). De Wmo biedt de gemeente sturingsinstrumenten waardoor beleids- en prestatiedoelen behaald kunnen worden. Enkele van de prestatievelden zijn "het bevorderen van sociale samenhang", "op preventie gericht ondersteuning van jeugdigen", "het bevorderen van de deelname aan het maatschappelijk verkeer" en "het bieden van maatschappelijke opvang". Dit biedt mogelijkheden voor RN om in aanmerking te komen voor mogelijke subsidies in het kader van (de samenwerking) met vrijwilligers.
Daarnaast valt nazorg onder de verantwoordelijkheid van de gemeente. Vanuit verschillende perspectieven kunnen gemeenten daarom gebaat zijn bij een project waarin de reclassering meer doet dan haar outputsturing voorschrijft: 1) vanuit het perspectief van openbare orde en veiligheid gaat het om het voorkomen of beperken van overlast en recidive. 2) Vanuit het perspectief van de Wmo om het geven van kansen en weer meedoen in de maatschappij en 3) Vanuit het perspectief van maatschappelijke opvang om het verminderen van instroom in voorzieningen.
Dit wordt onderstreept door de brief van de Staatssecretaris van Justitie aan de Tweede

Kamer van 21 september 2009 (zie bijlage 6) waarin het belang van vrijwilligerswerk voor (ex-) gedetineerden voor de sociale cohesie van onze maatschappij wordt benoemd.

6.3 Overige subsidies

Daarnaast kan, afhankelijk van de vorm waarvoor wordt gekozen en de uitkomsten van het lopende onderzoek in het kader van het project 'Vrijwilligersbeleid bij de Sanctietoepassing" worden verkend of men aanspraak kan maken op ondersteuning door het Ministerie van Justitie, waar de volgende subsidiecriteria gelden:

"Vrijwilligersactiviteiten dienen zich rechtstreeks te richten op:
- het motiveren van gedetineerden voor re-integratietrajecten en het ondersteunen van onderwijs en culturele vorming in penitentiaire inrichtingen;
- de naadloze overdracht van het justitiële traject naar de maatschappelijke vervolgvoorzieningen, in het bijzonder het extra ondersteunen van (ex-)gedetineerden op de vijf leefgebieden, te weten zorg, inkomen, huisvesting, identiteitspapieren en schuldenproblematiek;
- criminaliteitspreventie via schoolvoorlichting door ex-gedetineerden".

De mate waarin subsidie noodzakelijk is hangt rechtstreeks samen met de beleidskeuzes van het landelijke managementteam. Daar waar samenwerking gezocht en gevonden wordt kan gekeken worden in welke mate het haalbaar is de coördinator te financieren vanuit beschikbaar (vrijwilligers)budget. Voor de opzet van een eigen afdeling moet een financieringsstructuur worden gezocht, mogelijk in overleg met het Ministerie van Justitie. Daarnaast moeten de mogelijkheden onderzocht worden of er aanspraak gemaakt kan worden op fondsen (Stichting DOEN, Prins Bernhardfonds, VSB Fonds) of liefdadigheidsinstellingen. Meer recent is de groei van vrijwilligerswerk door hoogopgeleiden binnen werktijd, dat in het kader van maatschappelijk betrokken ondernemerschap door de grotere bedrijven, rijks- en gemeentelijke diensten wordt gestimuleerd. Ook hier liggen mogelijkheden voor de werving van geschikte vrijwilligers, bijvoorbeeld in samenwerking met de MOgroep of de VNG.

7 Kwaliteitszorg en evaluatie

De inzet van vrijwilligers of ervaringsdeskundigen in het algemeen wordt bijvoorbeeld in de (verslavings)zorg als meerwaarde erkend. Specifiek in de context van het reclasseringswerk in Nederland is empirisch onderzoek naar het effect beperkt. Wel laten internationale onderzoeken, waaronder die naar COSA, voorzichtig positieve effecten zien op de recidivekans door de inzet van vrijwilligers (Höing, Caspers & Vogelvang, 2009).
Ook andere projecten waarin vrijwilligers als 'maatje' worden ingezet worden als een succes beschouwd. In vele takken van de zorg worden vrijwilligers ingezet, bijvoorbeeld in woonvormen waar studenten vrijwilliger zijn om de jongeren te begeleiden bij het zelfstandig wonen. Wil RN mee kunnen doen in deze ontwikkeling en haar visie breder interpreteren, is het van belang dat wordt aangetoond dat het werken met vrijwilligers verschil maakt en past binnen de professionalisering die de reclassering doormaakt. Dit betekent dat er –nadat er landelijk een gedeelde kijk is ontstaan- helder omschreven moet worden welke specifieke kennis en vaardigheden een vrijwilliger nodig heeft en waarvoor een vrijwilliger wordt ingezet, waarbij er een onderscheid gemaakt kan worden tussen criminogene en beschermende factoren als uitgangspunt of het voorkomen van uitval. Recente onderzoeken (Nelissen, 2008, Vogelvang, 2009) leggen steeds meer de nadruk op het belang van het sociaal netwerk in het kader van het voorkomen van recidive of het 'afglijden' naar criminaliteit. RN in Roermond heeft in het verleden verschillende onderzoeken laten verrichten rondom bijvoorbeeld het effect van het O.K.D.-project, waarbij men concludeert dat de schade van de detentie voor het kind door deelname aan het project beperkt wordt. Dit biedt een theoretische legitimatie van de inzet van vrijwilligers. Dit kan empirisch onderbouwd worden door:

- De bestaande projecten te monitoren en middels evaluatie onderzoek (en een controlegroep) het effect van de meerwaarde van de inzet van vrijwilligers aan te tonen;
- Vanuit het perspectief van desistance een belevingsonderzoek onder cliënten te verrichten, waarin ook stil wordt gestaan naar de mogelijke invloed van de vrijwilliger;
- En op basis hiervan komen tot een omschrijving waarbinnen vrijwilligers bijvoorbeeld worden beschouwd in hun rol ten opzichte van gedragsinterventies;
- Waarbij het maatjesproject binnen het Veiligheidshuis in Heerlen als voorbeeld kan dienen om te evalueren welke invloed de inzet van vrijwilligers heeft gehad.

Daarnaast –en door dit onderzoek heen- luidt de expliciete aanbeveling om:

Geïnspireerd door COSA een vrijwilligersafdeling op te zetten binnen Reclassering Nederland waardoor professioneel georganiseerde vrijwilligers ingezet kunnen worden vanuit een signaleringsbehoefte bij de cliënt. Hiervoor moeten trainingen ontwikkeld worden voor de vrijwilligers. Daarnaast vraagt dit ook van de reclasseringswerkers dat zij ondersteunings- en signaleringsbehoefte vast kunnen leggen. Idealiter vindt dit plaats bij de fase van diagnose & advies, waarbij er naast of wellicht binnen de RISc ruimte moet zijn voor het vaststellen van deze behoeften. Ook deze vorm van inzet van vrijwilligers moet onderzocht worden op het effect op de recidivekans.

8 Conclusies

1. In hoeverre past de inzet van vrijwilligers bij de visie en missie van RN en bij welke hoofdactiviteiten van de RN kan welke inzet van vrijwilligers passend worden geacht?

De geschiedenis van de reclassering laat een wisselende kijk op de inzet van vrijwilligers zien. Wat is ontstaan als een organisatie van en door vrijwilligers werd door bemoeienis vanuit de overheid meer en meer een organisatie van beroepskrachten. Vervolgens was er hernieuwde aandacht voor het werken met vrijwilligers, in het strategisch meerjarenplan 1996-1999 van RN wordt vrijwilligerswerk al speerpunt en als noodzaak gezien. De naar aanleiding van dit plan opgestarte pilots werden door een veranderde visie en bezuinigingen echter niet doorgezet. Vanuit verschillende hoeken was kritiek op deze beweging, waarbij kritiek wordt geuit op de wijze waarop reclassering 'beperkt' invulling gaf aan haar begeleidingstaak. Inmiddels is in het nieuwe ontwerp van toezicht weer een volwaardige plaats voor begeleiding ingeruimd. Tevens is er bereidheid om tot een landelijke gedeelde visie te komen op vrijwilligerswerk. Om deze gedeelde visie bij het landelijke managementteam te bevorderen en op basis van de (historische) verkenning in hoofdstuk twee luidt de conclusie dat *de inzet van vrijwilligers gelegitimeerd en zelfs aangemoedigd kan worden vanuit de missie en visie van Reclassering Nederland, waarbij rekening gehouden moet worden met de professionalisering die heeft plaatsgevonden.*
Over het opzetten van vrijwilligersafdeling binnen Reclassering Nederland zelf adviseren we positief, mits zodanig professioneel georganiseerd dat de inzet van vrijwilligers mede invulling geeft aan de huidige missie en visie van Reclassering Nederland, waarbij een veiliger samenleving wordt bevorderd door een combinatie van risicomanagement, gedragsverandering en duurzame re-integratie. Bij de inzet van vrijwilligers voor uitsluitend duurzame re-integratie ligt samenwerking met andere vrijwilligersorganisaties meer voor de hand.

De volgende conclusies gaan uit van deze gedeelde kijk op vrijwilligerswerk als kans en funderen het advies om een vrijwilligersafdeling binnen RN op te zetten aan de hand van de specifieke taken, kenmerken en vaardigheden van de vrijwilligers, waarbij regie houden op risicomanagement en gedragsbeïnvloeding als kerntaak van Reclassering Nederland het leidende argument is om het professioneel binnen de organisatie op te zetten.

2. Welke activiteiten kunnen door vrijwilligers worden ondernomen en hoe zien deze er in hoofdlijnen uit?

De meest genoemde activiteiten zijn die in het kader van een 'maatjesconstructie'. Dit kan onder andere bestaan uit een koffieafspraak, het helpen bij het vinden van een hobby, het plegen van telefoontjes, het sorteren van de administratie, het helpen opbouwen van een sociaal netwerk en het ondersteunen van de cliënt in contact met instanties. Bij deze voorbeelden wordt de vrijwilliger gezien als iemand die kan bijdragen aan het voorkomen van sociale isolatie en het bewerkstelligen van sociale inclusie en sociale acceptatie. Het doel van de vrijwilliger lijkt daarmee het brede reclasseringsdoel 'duurzame re-integratie' volledig te ondersteunen. Afhankelijk van de wijze waarop het is georganiseerd vindt er (incidenteel) overleg plaats met de toezichthouder van de reclasseringscliënt. Vrijwilligersorganisaties kennen een 'coördinator' waar de vrijwilliger met vragen terecht kan. In Roermond is er een

betrokken reclasseringswerker die als coördinator en aanspreekpunt van de vrijwilligers optreedt. Tevens worden in Roermond vanuit RN vrijwilligers ingezet op verzoek van de Tbs-kliniek, waar vrijwilligers een specifieke voorlichting over krijgen. Omdat deze activiteiten nog geen beleidskader hebben, is er onvoldoende duidelijkheid hoe de verantwoordelijkheden liggen.
COSA is een voorbeeld van een geprofessionaliseerde inzet van vrijwilligers, reclassering heeft hier inhoudelijk de regie en de vrijwilligers ondergaan een intensieve training. Daarbij is de taak van de vrijwilliger, naast het bieden van ondersteuning, controle en handhaving. Ook bureau buitenland maakt gebruik van vrijwilligers om gedetineerden in het buitenland te laten bezoeken.
Daarnaast zijn er internationaal verschillende succesvolle initiatieven aanwijsbaar waarbinnen vrijwilligers participeren, zo wordt in Zweden 40% van het intensieve toezicht uitgevoerd door een onder verantwoordelijkheid van de reclassering opererende vrijwilliger. In de VS en Japan zijn gelijksoortige programma's ontwikkeld. De 'APPA' (American Probation and Parole Association) ziet (vrijwilligers uit) de gemeenschap als cruciale factor bij 'correctional volunteerism', waar vrijwillige burgers in contact komen met de dader en de band met de gemeenschap proberen te herstellen.

In Nederland kunnen de mogelijke activiteiten van vrijwilligers op drie assen worden ingedeeld:
1. In nagenoeg alle gevallen: re-integratie/resocialisatie, terugdringen detentieschade en/of schade aan zichzelf;
2. In specifieke gevallen: Terugdringen recidive en/of schade aan anderen;
3. In specifieke gevallen: Terugdringen van schade aan het proces: Ervoor zorgen dat iemand zich houdt aan de voorwaarden, niet uitvalt en toezicht goed doorloopt.

Een combinatie van taken op As 1 met taken op As 2 en/of As 3 is voor een vrijwilliger binnen Reclassering Nederland altijd aan de orde.
Wat betreft de taken van vrijwilligers op de verschillende assen zijn twee kerntaken te onderscheiden: Ondersteuning bij As 1 en signalering bij As 2 en As 3.

Wij adviseren Reclassering Nederland 'eigen' vrijwilligers in te zetten bij cliënten met zowel een ondersteuningsbehoefte als een signaleringsbehoefte, waarbij wij voor de signalerende taak adviseren om COSA als inspiratie te gebruiken. Het is een voorwaarde dat de cliënt zelf de signaleringsbehoefte uit.
De ondersteunings- of signaleringsbehoefte dient al in de fase van Diagnose & Advies vastgesteld kunnen worden.
Wij adviseren dat Reclassering Nederland voor cliënten met uitsluitend een ondersteuningsbehoefte samenwerkt met vrijwilligersorganisaties in de regio.

3. Aan welke kenmerken moeten vrijwilligers voldoen om de diverse taken uit te voeren?

Algemene kenmerken van vrijwilligers worden omschreven als 'sociaal, bereid tot samenwerken, stabiele achtergrond, communicatief, gemotiveerd, geduldig, staat stevig in de schoenen'. Wanneer reclassering meer inhoudelijk de regie voert worden bijvoorbeeld ook 'onderschrijven doelstelling van de reclassering' als kenmerk benoemd. De COSA kent een eigen specifiek profiel, waarin de nadruk ook ligt op het onderdeel uitmaken van een lokale gemeenschap en de trainingen zelf als screenings- en selectie-instrument functioneren. De

differentiatie van verschillende taken vertalen zich naar verschillende vrijwilligers: iemand die de kinderen naar de Penitentiaire Inrichting brengt moet over andere vaardigheden beschikken dan een 'maatje'. Daarbij kan ook 'de vrijwilliger uit de samenleving' en 'de vrijwilliger met een delictgeschiedenis' worden onderscheiden, waarbij de eerste de aangewezen persoonlijk lijkt om een bijdrage te leveren aan duurzame re-integratie en risicobeheersing. De vrijwilliger met een delictgeschiedenis kan als 'rolmodel' dienen om de reclasseringscliënt aan te moedigen afspraken na te komen en het proces te kunnen begrijpen. Hij fungeert niet alleen als rolmodel, maar bevordert ook zijn persoonlijke proces van desistance.

Het profiel van de vrijwilliger die zich op ondersteuning richt sluit aan bij de bestaande profielen van vrijwilligers die de rol van 'maatje' op zich nemen. In dit profiel staan communicatieve vaardigheden, stevig in de schoenen staan en motivatie centraal.
Voor de vrijwilliger die zich richt op de signaleringsbehoefte moet een specifieker profiel worden ontwikkeld, waar COSA als model voor kan dienen. Dit betekent dat er naast algemene ondersteuningsvaardigheden ook gekeken wordt naar de positie van de vrijwilliger in de lokale gemeenschap. Daarnaast moet het profiel uitgebreid worden met specifieke vaardigheden in het kader van signaleren, zoals terugvalsignalen kunnen herkennen en kunnen samenwerken met professionals. Een intensieve training, verzorgd door Reclassering Nederland, is hiervoor noodzakelijk.

4. Wat is de organisatorische plaats van de vrijwilligers op basis van welke overweging?

In de afweging van de plaats van de vrijwilliger wordt door zowel door reclasseringswerkers als vrijwilligersorganisaties benoemd dat er sprake moet zijn van expertise en een gemeenschappelijk doel. Daarbij is een voorwaarde het zo concreet mogelijk omschrijven van afspraken, taken en verantwoordelijkheid. Omdat vrijwilligersorganisaties soms landelijk maar soms ook regionaal georganiseerd zijn, kunnen de mogelijkheden tot samenwerking verschillen. Dit is voor de vrijwilligersorganisaties een aanmoediging om te komen tot expertisebundeling. In hoofdstuk drie zijn de verschillende missies van vrijwilligersorganisaties verkend, hieruit blijkt dat deze kunnen overlappen, afhankelijk van hoe RN omgaat met haar missie en visie. Een gedeeld doel en erkenning van afhankelijkheid is noodzakelijk om te komen tot samenwerking. Wanneer de lokale context niet deze mogelijkheden biedt is het aanleiding om zelf een vrijwilligersnetwerk op te zetten.
Dit visiedocument gaat uit van twee uitgangspunten voor de inzet van vrijwilligers: vanuit een ondersteuningsbehoefte of vanuit een ondersteunings- en signaleringsbehoefte. Dit maakt het advies rondom ingebouwd of ingehuurd vrijwilligerswerk tweeledig:

- *Voor de inzet van vrijwilligers bij een ondersteuningsbehoefte is geen aanleiding om binnen Reclassering Nederland een 'vrijwilligersafdeling' op te zetten, de taken die de vrijwilliger (in de vorm van een 'maatje') heeft kunnen worden behartigd door vrijwilligers van bijvoorbeeld Humanitas. Het advies luidt dan ook voor de ondersteuningstaak samenwerking te zoeken met bestaande vrijwilligersorganisaties. De bestaande vrijwilligersorganisaties streven naar duurzame re-integratie en resocialisatie, dat sluit aan bij het doel van de inzet van de vrijwilliger bij ondersteuning. Indien regionaal er geen vrijwilligersorganisatie actief is zou bijvoorbeeld contact kunnen worden gezocht met de landelijke organisatie van Humanitas of Exodus om te kijken of er mogelijkheden zijn dat zij een dergelijke*

afdeling regionaal opzetten. Het advies samenwerking te zoeken betekent dat er mogelijk een vrijwilligerscoördinator aangesteld moet worden die als aanspreekpunt kan dienen.

- *Voor de inzet van vrijwilligers bij een signalerings- en ondersteuningsbehoefte luidt het advies een afdeling binnen Reclassering Nederland op te zetten. Deze afdeling houdt de regie over de werving, training en inzet van deze specifieke vorm van vrijwilligerswerk. Dit advies wordt gefundeerd binnen de professionalisering die Reclassering Nederland heeft doorgemaakt en de specifieke taak van deze vrijwilliger. De inzet van vrijwilligers op basis van een signaleringsbehoefte vraagt om professionele training van deze vrijwilligers, er is sprake van het methodisch inzetten van vrijwilligers. Bij deze categorie gaat het doorgaans om intensief risicomanagement en een hoog recidive- en letselrisico. Reclassering Nederland neemt hier haar verantwoording door de organisatie op zich te nemen, waarbij van de opzet van COSA geleerd kan worden.*

5. Wat zijn mogelijkheden tot financiering van vrijwilligersinitiatieven?

Binnen de outputsturing is geen directe financiering mogelijk voor vrijwilligersinitiatieven. Het 'ondernemerschap' biedt echter ruimte tot financiering en het nemen van lokale initiatieven. Daarnaast biedt de Wmo de gemeente ruimte om initiatieven in het kader van resocialisatie een subsidie toe te kennen. Eventueel kan verkend worden in welke mate aanspraak gemaakt kan worden op het budget voor vrijwilligers vanuit het Ministerie van Justitie, fondsen, en de mogelijkheden voor betaald vrijwilligerswerk in het kader van maatschappelijk verantwoord ondernemerschap.

6. Wat zijn de mogelijkheden tot (verder) onderzoek en op het gebied van kwaliteitszorg?

Om vrijwilligerswerk een plek te geven binnen de reclassering, waar op basis van aanbevelingen uit eerder onderzoek, literatuur en praktijkervaring aanleiding toe is, is het van belang te kijken hoe dit past binnen het 'evidence based werken', met inbegrip van onderzoek naar de rol van vrijwilligers in desistance-processen. Dit betekent dat de huidige projecten geëvalueerd moeten worden waarbij getracht wordt meetbaar te maken welke invloed de inzet van vrijwilligers heeft op de recidivekans en desistance. Via deze weg kan de inzet van vrijwilligers eventueel als interventie worden beschouwd (vanuit de erkenning dat vrijwilligers hun eigen waarde hebben en als methodiek ingezet kunnen worden) of als mogelijkheid om uitval te voorkomen of als bevordering van beschermende factoren. Daarnaast moet aandacht zijn voor de sociale component, waarin onderzocht moet worden of ook binnen deze context de inzet van vrijwilligers bijdraagt aan 'sociale inclusie' en 're-integratie'.
Het opzetten van een vrijwilligersafdeling in het kader van een 'signaleringsbehoefte' betekent dat trainingen voor de vrijwilligers ontwikkeld moeten worden om de kwaliteit te waarborgen. Tevens moeten reclasseringswerkers getraind worden op het signaleren van ondersteunings- en signaleringsbehoefte bij cliënten.

Literatuur

Bakkes, W., Heijmans, M. & Hoogland, M. (1998). *Vrijwilligerswerk ge-re-classeerd afstudeerproject.* Limburg: Hogeschool Limburg

Daal, J. van (2002). *Vrijwilligersbeleid van Justitie – Een quick scan van ervaringen en perspectieven.* Utrecht: Verwey-Jonker Instituut

Daal, J. van, Winsemius, A. & Plemper, E. (2005). *Vrijwilligers en beroepskrachten Verslag van een verkennend onderzoek naar hun relatie.* Utrecht: Verwey-Jonker Instituut

Fermeulen, F. (2009). *De ontwikkelingen van vrijwilligerswerk bij de pilot Roermond.* Roermond: Reclassering Nederland

Heinrich, J.P. (1996). *Particuliere reclassering en overheid in Nederland sinds 1823* (academisch proefschrift). Groningen: Rijksuniversiteit Groningen / Juridische faculteit.

Höing, M., Caspers, J. & Vogelvang. B.O. (2009). *Circles NL: Aanpassingsstudie naar COSA, Cirkels voor Ondersteuning, Samenwerking en Aanspreekbaarheid in Nederland. –*'s Hertogenbosch: Programmabureau Circles NL (Expertisecentrum Veiligheid Avans Hogeschool en Reclassering Nederland).

Jacobs, M.J.G., Kalmthout, A.M. van, Bergh, M.Y.W. von (2006). *Toepassing van bijzondere voorwaarden bij voorwaardelijke vrijheidsstraf en schorsing van de voorlopige hechtenis bij volwassenen.* Tilburg: IVA Beleidsonderzoek en advies

Karp, D.R., Bazemore, G., Chesire, J.D. (2004). The Role and Attitudes of Restorative Board Members: A Case Study of Volunteers in Community Justice. *Crime & Delinquency Vol. 50,* No. 1, 2004 pp. 487 - 515

Kwekkeboom, R. & Jager-Vreugdenhil, M. (2009). *De praktijk van de WMO Onderzoeksresultaten lectoraten social work.* Amsterdam: SWP

Krutzen, M. & Nicol, J. (2005). Vrijwilligerswerk in de context van het reclasseringswerk. Een poging tot herwaardering. *Proces,* No. 1 2005, pp 2-7

McNeill, F. (2009b). What Works and What's Just? *European Journal of Probation. Vol. 1*, No. 1, 2009, pp. 21-40

McNeill, F., Burns, N., Halliday, S., Hutton, N. & Tata , C.(2009). Risk, responsibility and reconfiguration: Penal adaptation and misadaptation. *Punishment Society 2009; 11*; 419-443

Nelissen, P.Ph. & Schreurs, M.L. (2008). *Stoppen met criminaliteit. Werkboek voor (ex-) gedetineerden.* Maastricht: Nelissen Onderzoek & Advies

Oudenampsen, D., Vliet, K. van, Winsemius, A. & Tenhaeff, C. (2006). *Samenwerking vrijwilligers en beroepskrachten bij maatschappelijke ondersteuning.* Utrecht: Verwey-Jonker Instituut

Plaisier, J. & Pennekamp, S. (2009) *Planevaluatie Reclasseringstoezicht.* Den Haag / Amsterdam: WODC / Impact.

Plemper, E., Wentink, M. & Broenink, N. (2005). *Vrijwillig beloond Een onderzoek naar het erkennen en waarderen van vrijwilligers.* Utrecht: Verwey-Jonker Instituut

Poort, R. (2009). *Fundamenten voor toezicht. Over de grondslagen voor de ontwikkeling van*

reclasseringstoezicht. Definitieve versie. www.reclassering.nl gedownload op 01-02-2010

Poort, R. & Eppink, K. (2009). *Een literatuur verkenning naar de effectiviteit van de reclassering.* Utrecht: Reclassering Nederland

Raad voor strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (2009). *Doorpakken Maatschappelijke re-integratie en nazorg voor ex-gedetineerden*

Robinson, G. & McNeill, F. (2004). Purposes matter: examining the 'ends' of probation. In: G. Mair (Ed). *What matters in probation*. Devon: Willan Publishing.

Robinson, G. & Raynor, P. (2006). The future of rehabilitation: What role for the probation service? *Probation Journal, 53,* pp. 334-346

Saunders, R & Wilson, C. (2006). *Circles of Support & Accountability in the Thames Valley, Interim Report November 2003.* http://www.quaker.org.uk/shared_asp_files/uploadedfiles/ED6B935A-69D4-46CC-AD3D-9FB7CCB58859_2003_circles_interim_report1.pdf gedownload op 07-05-2008

Sawyer, W.D. (2007). *Probation and post-prison supervision: strategies for success.* Baltimore: Publishamerica.

Stichting DOOR (2008). *Nota vrijwilligersbeleid 2008.* Middelburg: Stichting DOOR

Vogelvang, B.O. (2009). *Een sterk verhaal. Over de invloed van reclasseringswerkers op het stoppen met criminaliteit na detentie.* Den Bosch: Avans Hogeschool

Bijlage 1: Informanten

Christelijke hogeschool Ede
Mevr. B. Kramer
Dhr. E Openner

EU Foreign Prisoners Project
Mevr. F. Hofstee-van der Meulen (promotie onderzoek naar 'Nederlanders in buitenlandse detentie')

Exodus
Dhr. H. Vooijs

Humanitas – Amsterdam
Dhr. D. Koesel

Ministerie van Justitie
Dhr. E. Brommet

Reclassering Nederland (Amsterdam)
Mevr. S. van Enk (reclasseringswerker)

Reclassering Nederland – Landelijke Kantoor
R. Poort (beleid)

Reclassering Nederland (Roermond)
Mevr. J. Ketelaar (regiomanager)
Dhr. F. Vermeulen (reclasseringswerker)
Dhr. W. Huisman (reclasseringswerker)
Dhr. L. Hamers (beleidsadviseur)

Stichting DOOR
Dhr. T. Haverkamp

Universiteit van Tilburg
Dhr. A.M. van Kalmthout (Hoogleraar straf- en vreemdelingenrecht)

Bijlage 2: Inzetten van een vrijwilliger – 10 stappenplan (Reclassering Roermond)

1) De vaste begeleider heeft een cliënt waarbij mogelijk een vrijwilliger een functie kan hebben.

2) Vaste begeleider polst coördinator over de mogelijkheid om een vrijwilliger voor een bepaalde activiteit in te zetten, daarbij komen aan de orde:
   - het doel om de vrijwilliger in te zetten,
   - de taken voor de vrijwilliger,
   - de taken voor de vaste begeleider,m.a.w. de scheiding tussen taken en verantwoordelijkheden.

3) Bij akkoord polst de vaste begeleider zijn cliënt over de mogelijke inzet van een vrijwilliger.

4) Vervolgens benadert de vaste begeleider zijn cliënt, de coördinator wordt ingeschakeld voor het inzetten van een vrijwilliger.

5) De coördinator informeert de vrijwilliger over de taak. Bij akkoord volgt er een gesprek tussen vaste begeleider-client-vrijwilliger waarin de eerder overeengekomen afspraken door de vaste begeleider worden besproken en verder toegelicht. Het gesprek vindt plaats thuis bij de cliënt of op het reclasseringsbureau. Na het gesprek krijgen beiden partijen enkele dagen bedenktijd. In die tijd kunnen er wensen en vragen van de vrijwilliger en cliënt ontstaan die weer worden besproken met de vaste begeleider en evt. de coördinator.

6) Bij akkoord worden er afspraken vast gesteld t.a.v.: inhoud van de activiteiten, frequentie, bereikbaarheid van de vaste begeleider. Bij afwezigheid van de vaste begeleider treedt de coördinator als zijn vervanger op en is aanspreekpunt voor de vrijwilliger en de cliënt.

7) Eventueel wordt het tijdspad van de activiteit vastgesteld (is echter niet altijd mogelijk vanwege de dynamiek van het hulpverleningsproces).

8) De vaste begeleider stelt de coördinator van het e.e.a. op de hoogte.

9) De coördinator stelt een contract op waarin de afspraken met de vrijwilliger zijn vastgelegd.

10) Daarna kan de samenwerking met de vrijwilliger aanvangen.

Bijlage 3: Randvoorwaarden

De coördinator draagt zorg voor het creëren en bewaken van randvoorwaarden die ertoe bijdragen dat een vrijwilliger zo goed mogelijk zijn/haar taken kan uitvoeren.

- Vrijwilligers ontvangen een vergoeding voor de door hun gemaakte onkosten. Het overleggen van bonnen is daarbij een voorwaarde. Vergoeding vindt plaats conform de richtlijnen die zijn beschreven in de CAO van de Reclassering Nederland. Tot € 1400,-. Is de vergoeding belastingvrij. Voor werkenden bedraagt de vergoeding € 1200,- De vrijwilliger dient eenmaal per maand zijn declaratie via de coördinator in te sturen.

- Vrijwilligers tekenen een contract waarin de rechten en de plichten van de vrijwilliger zijn vastgelegd.

- Vrijwilligers zijn via de reclassering verzekerd tegen ongevallen en W.A.

- Vrijwilligers mogen een cliënt in hun auto, indien zij over een inzittende verzekering beschikken, vervoeren.

- Vrijwilligers ontvangen een welkomstpakket: o.a. bloknoot en pennen van de reclassering.

- Vrijwilligers wordt een pas met hun foto verstrekt waarmee zij samen met een geldig legitimatie bewijs toegang hebben (als vrijwilliger) tot de inrichtingen.

- Vrijwilligers ontvangen op hun verjaardag een attentie.

- Vrijwilligers worden 1 x per jaar uitgenodigd voor een etentje of een uitstapje.

Bijlage 4: Regels en richtlijnen voor vrijwilligers van het project ex-gedetineerden

1. De vrijwilliger verricht uitsluitend aanvullend ondersteunende werkzaamheden, d.w.z. dat deze werkzaamheden niet behoren tot het werk, dat betaalde beroepskrachten of professionele hulpverleners doen of in het recente verleden hebben gedaan.
2. De vrijwilliger is in eerste instantie verantwoordelijk voor de omgang met zijn/haar te begeleiden/ondersteunen ex-gedetineerde. Het project ex-gedetineerden als geheel draagt verantwoordelijkheid voor het goed functioneren van vrijwilligers en voor het bereiken van de doelstellingen.
3. Het project ex-gedetineerden zorgt voor training en begeleiding van de vrijwilligers en organiseert in dit kader:
   - een introductietraining
   - groepsbijeenkomsten (1 x in de 5 à 6 weken)
   - thema-/studiedagen (ca. 2 x per jaar)
   - persoonlijke begeleiding van de vrijwilliger

   De vrijwilligers worden geacht bij de introductietraining én de groepsbijeenkomsten aanwezig te zijn. Thema- en studiedagen kunnen op vrijwillige basis worden bijgewoond.
4. Na afloop van het eerste contact van de vrijwilliger met de ex-gedetineerde heeft de coördinator contact met de vrijwilliger en de coördinator Nazorg contact met de ex-gedetineerde om na te gaan of de ontmoeting naar verwachting is verlopen. Na uiterlijk twee maanden vindt door de coördinator een evaluatie plaats van het verloop van de contacten tot dan toe.
5. Het project ex-gedetineerden garandeert geheimhouding van vertrouwelijke zaken van de ex-gedetineerden en eist dat de privacy van de ex-gedetineerden door de vrijwilliger wordt gewaarborgd. Ook tijdens de groepsbijeenkomsten wordt zeer zorgvuldig omgegaan met de privacy van de ex-gedetineerden.
6. Indien de vrijwilliger in het contact met de ex-gedetineerde op problemen stuit die volgens hem/haar andere hulp of actie vereisen, dan onderneemt hij/zij zelf geen actie, maar neemt contact op met de coördinator. Deze beoordeelt of en zo ja welke actie ondernomen dient te worden.
7. Indien er zich problemen voordoen in het contact met de ex-gedetineerde, dient de vrijwilliger de coördinator hiervan onmiddellijk op de hoogte stellen.
8. In geval van dringende vragen of problemen kan de vrijwilliger te allen tijde terecht bij de coördinator van het project ex-gedetineerden.
9. Wanneer er wijzigingen zijn in de gegevens van de vrijwilliger (adres, etc.) dan worden deze doorgegeven aan de coördinator.
10. Aan ex-gedetineerden worden géén adres en/of telefoonnummer van de vrijwilliger verstrekt.
11. De vrijwilliger is er van op de hoogte, dat het project ex-gedetineerden geen vergoedingen uitkeert voor door de vrijwilliger te maken kosten, behalve voor werkelijk gemaakte reis- en telefoonkosten. In geval van twijfel overleg met de vrijwillig coördinator.

Bijlage 5: Health and Safety policy COSA

HEALTH & SAFETY POLICY

Bijlage 6: Brief van de Staatssecretaris van Justitie aan de Tweede Kamer van 21-09-09

> Retouradres Postbus 20301 2500 EH Den Haag

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EH DEN HAAG

Datum	21 september 2009
Onderwerp	Kader vrijwilligerswerk voor (ex-)gedetineerden

1. Inleiding
In deze brief zet ik het kader uiteen voor (het faciliteren van) de inzet van vrijwilligers bij de begeleiding en nazorg van (ex-)gedetineerden. Ik heb uw Kamer dit toegezegd tijdens de behandeling van de Justitiebegroting 2009. Met deze brief doe ik mijn toezegging gestand en voldoe ik tevens aan het verzoek van de Vaste Kamercommissie voor Justitie van 4 juni 2009, met kenmerk 2009Z10003/2009D27729.

Allereerst schets ik het belang van vrijwilligersactiviteiten bij het voorkomen van detentieschade en een succesvolle re-integratie van (ex-)gedetineerden. Vervolgens ga ik in op het beschikbare budget voor vrijwilligersorganisaties en de criteria voor subsidieverlening.

2. Belang vrijwilligersactiviteiten voor (ex-)gedetineerden
Nederland telt meer dan 4 miljoen vrijwilligers. Het zijn mensen die zich actief en vaak zeer intensief inzetten voor hun medeburgers. Het vele werk dat vrijwilligers onbezoldigd vervullen is van groot belang voor de sociale cohesie van onze maatschappij. Het kabinet stimuleert daarom het werk van vrijwilligers. Vrijwilligers moeten kunnen rekenen op een goede ondersteuning. Op lokaal en regionaal niveau ligt hier een taak voor de gemeenten om de voorwaarden te scheppen voor een adequate ondersteuningsstructuur. De Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO) biedt hiervoor het wettelijk kader.
Complementair hieraan acht ik het mijn verantwoordelijkheid om ondersteuning te bieden aan vrijwilligersorganisaties die zich willen inzetten voor (ex-) gedetineerden.

In de brief van 29 augustus 2008 heb ik samen met de minister van Justitie aangegeven op welke wijze wij de kabinetsdoelstelling van vermindering van recidive en overlast willen verwezenlijken (Kamerstukken II, vergaderjaar 2007-2008, 24 587, nr. 299). In de recidive-aanpak van het kabinet is de begeleiding en sluitende aanpak rond de re-integratie van ex-gedetineerden een uitermate belangrijke pijler evenals de persoongerichte benadering. De inzet van vrijwilligers kan daarbij een grote toegevoegde waarde hebben.

Een fundamentele eis die aan de strafrechtspleging in een rechtsstaat wordt gesteld is de eis van een menswaardige behandeling van gedetineerden. Het gevangeniswezen streeft ernaar binnen detentie een klimaat te creëren waarin gedetineerden worden gemotiveerd om mee te werken aan hun re-integratie. Het onderhouden of opbouwen van sociale contacten is hierbij van belang. Vrijwilligers kunnen hieraan een belangrijke bijdrage leveren. De re-integratie van (ex-)gedetineerden in de samenleving zal makkelijker verlopen als die samenleving zelf - in de vorm van vrijwilligers - daarbij een actieve rol vervult. Gedetineerden raken op deze wijze minder geïsoleerd en zullen eerder een positieve levensstijl aanleren en daardoor beter maatschappelijk reïntegreren.

De inzet van vrijwilligers past goed binnen de persoonsgerichte aanpak van het kabinet. Het aanbod van vrijwilligers vormt een waardevolle aanvulling op beroepskrachten doordat het persoonlijk contact er meer centraal staat. Vrijwilligers kunnen langs deze weg een ondersteunende rol vervullen bij de ontwikkeling van motivatie van (ex-)gedetineerden. Motivatie is namelijk een belangrijke voorwaarde voor re-integratie. Afhankelijk van de behoefte van de (ex-)gedetineerde kan de vrijwilliger vanuit deze aanvullende en ondersteunende rol extra, op de persoon gerichte, activiteiten verrichten.

3. Vrijwilligersactiviteiten en terugdringen recidive
Bij de kabinetsdoelstelling van vermindering van recidive wordt veel waarde gehecht aan de inzet van wetenschappelijk onderbouwde gedragsveranderingen.
In Engeland en Canada zijn ook wetenschappelijk onderbouwde methoden ontwikkeld voor vrijwilligersorganisaties. Als voorbeeld noem ik de methode 'Circles of Support and Accountability' (COSA). Het betreft een buddysysteem, dat blijkens buitenlands onderzoek veelbelovend is. Een sociaal netwerk van vrijwilligers zorgt in dit programma voor een structurerende werking en daarnaast voor vroegtijdige signalering van symptomen die kunnen wijzen op terugval. Reclassering Nederland start dit jaar met een door mij gesubsidieerde testfase.

Justitie wil in nauwe samenwerking met gemeenten, maatschappelijke organisaties én vrijwilligersorganisaties een humaan detentieklimaat realiseren en werken aan een succesvolle re-integratie van (ex-)gedetineerden. Zoals ik eerder in deze brief heb aangegeven, spelen vrijwilligersorganisaties hierbij een specifieke rol. Ik zou graag zien dat de vrijwilligersorganisaties zich verder professionaliseren. Ik ben voornemens om op korte termijn de dialoog hierover te starten met de vrijwilligersorganisaties die actief zijn op het terrein van Justitie. Daarnaast wil ik gaarne met deze vrijwilligersorganisaties overleggen op welke terreinen met name behoefte is aan de inzet van vrijwilligers en op welke wijze de vrijwilligersorganisaties daarin kunnen voorzien. Mede op basis van de bij de vrijwilligersorganisaties levende ideeën en wensen wil ik komen tot een gedragen beleidsvisie op vrijwilligerswerk voor de komende jaren. Ik verwacht u hierover eind van dit jaar nader te kunnen berichten. Vooruitlopend op de nieuwe beleidsvisie op vrijwilligerswerk bij Justitie zet ik hierna uiteen onder welke voorwaarden vrijwilligersorganisaties voor 2010 in aanmerking kunnen komen voor subsidie.

4. Vrijwilligersbudget en subsidiecriteria

Voor 2010 is een subsidiebudget beschikbaar van 2 miljoen euro voor de ondersteuning van vrijwilligersactiviteiten op het Justitieterrein. De activiteiten van de vrijwilligersorganisaties dienen te passen in de persoongerichte aanpak en gericht te zijn op het versterken van een humaan detentieklimaat en/of het terugdringen van recidive. Concreet betekent dit dat de vrijwilligersactiviteiten zich rechtstreeks dienen te richten op:

- het motiveren van gedetineerden voor reïntegratietrajecten en het ondersteunen van onderwijs en culturele vorming in penitentiaire inrichtingen.
- de naadloze overdracht van het justitiële traject naar de maatschappelijke vervolgvoorzieningen, in het bijzonder het extra ondersteunen van (ex-) gedetineerden op de vijf leefgebieden, te weten zorg, inkomen, huisvesting, identiteitspapieren en schuldenproblematiek.
- het versterken van de sociale netwerken van de (ex-)gedetineerden.
- criminaliteitspreventie via schoolvoorlichting door ex-gedetineerden.

Dit vrijwilligersbudget is uitsluitend bedoeld als onkostenvergoeding voor de activiteiten van vrijwilligers en niet voor reguliere exploitatie. De aanvragen dienen voor de aanvang van het subsidiejaar te worden ingediend.

Budgetverdeling zal plaatsvinden aan de hand van een tendersysteem, indien het totaalbedrag van de aangevraagde subsidies het beschikbare budget overtreft.
Dit betekent dat de meest gewaardeerde projectvoorstellen eerst zullen worden gehonoreerd tot het beschikbare budget uitgeput is. De criteria voor het bepalen van de rangorde richten zich op de mate van effectiviteit en doelmatigheid van de voorgenomen vrijwilligersactiviteiten en de mate waarin deze aansluiten bij mijn beleidsprioriteiten.

De Staatssecretaris van Justitie,